

Nánai Erika

A Han birodalom születése Xiang Yu évkönyve *A történetíró feljegyzéseiben*¹

I. Bevezetés

Amikor i. e. 221-ben Ying Zheng 嬴政 (uralk. i. e. 247–210), az északnyugat-kínai Qin állam királya – hat riválisát legyőzve – a történelem folyamán először egyesítette Kínát, örökre beírta nevét a világtörténelembe. A kínai császárság, amelyet ő alapított meg, több mint kétezer éven át állt fenn, s hatását egyebek között a mai kínai közigazgatás szervezetén és keretein is fel lehet ismerni. Ying Zheng maga is tisztában volt azzal, hogy maradandót alkotott. Úgy vélte, dinasztiája az idők végezetéig – kínai kifejezéssel: „tízezer nemzedéken át” – fenn fog maradni, ezért uralkodói névnek csupán egy sorszámot választott: ő lett Qin Shi Huangdi 秦始皇帝, vagyis Qin Első Császára.² Qin Shi Huangdi sikerei csúcsán építtette fel a kínai történelem egyik legnagyobb palotaegyüttesét, hegynyi síremlékét, valamint a mai Nagy Fal elődjét,³ és számos dicsőítő feliratot állíttatott magáról az országban.⁴

Qin Shi Huangdi i. e. 210-ben bekövetkezett halála után trónja tehetségtelen, öntelt és könnyen befolyásolható – legalábbis az utókor által ilyenek ábrázolt – fiára szállt, aki uralkodását azzal kezdte, hogy fivéreit lemészároltatta. A Második Császár (Qin Er Shi Huangdi 秦二始皇帝) azonban csupán néhány éven át uralkodott, i. e. 207-ben saját kegyence végzett vele. Ekkor a birodalom már lángokban állt, minden tartományában felkelések törtek ki, s a Qin-ház harmadik uralkodója már fel sem merte venni a „császár” (*huangdi* 皇帝) címet, hanem

¹ Az alábbi cikk a 2005-ben elkészült szakdolgozatom átdolgozott változata.

² Az Első Császár életéről, tevékenységéről, jelentőségéről lásd a nyugati nyelven megjelent egyik legjobb monográfiát: Bodde 1938. Magyarul lásd Ecsedy 1992: 14–21; Gernet 2001: 98–102; Polonyi 1994: 34–41.

³ Qin Shi Huangdi építkezéseiről lásd Thilo 1985: 67–68.

⁴ A feliratok többségét szó szerint közli a *Shiji* 6. fejezete, Qin Shi Huangdi évkönyve (*Shiji* 6: 480–664). Martin Kern (2000) egy egész kötetet szentelt Qin Shi Huangdi feliratainak. A *Shijire* a továbbiakban a következőképpen hivatkozunk: „[*Shiji*] [fejezet száma]: [oldalszám a pekingi Zhonghua Shuju 1963-as, illetve 2010-es kiadásában]. A *Hanshura* való hivatkozások ehhez hasonlóan, a Zhonghua Shuju 1962-es kiadására történnek. Ahol egész fejezetre hivatkozunk, ott az oldalszámot általában nem adjuk meg.

csupán „királynak” (*wang* 王) nevezte magát. I. e. 206-ban, alig néhány hónapnyi uralkodás után azonban fővárosát az egyik felkelő csapat elfoglalta, őt magát pedig elfogták, majd kivégezték, s ezzel a dicsőséges Qin-ház végleg megbukott.

A következő évek Kína történetének egyik legzűrzavarosabb időszakát hozták: mintha a Hadakozó fejedelemségek két évszázadának (i. e. 453–221) eseményei ismétlődtek volna meg fél évtized alatt. A lázadók visszaállították a régi fejedelemségeket, véres harcokat vívtak, illetve szövetségeket kötöttek egymással, amelyeket aztán a pillanatnyi érdekeiknek megfelelően hamarosan felrúgtak. A *bellum omnium contra omnes* állapotából egy alacsony származású felkelő vezér, Liu Bang 劉邦⁵ (Liu Ji 劉季, halotti nevén Han Gaozu 漢高祖) emelkedett ki, akinek i. e. 202-re sikerült Kína nagy részét uralma alá hajtania. Ekkor Liu megalapította a Han-dinasztiát, amely egy rövid megszakítással négyszáz éven át uralkodott – a Han volt a leghosszabb életű kínai császári dinasztia –, s a kínai történelem egyik legdicsőségesebb korszakát hozta.⁶

A Qin-ház bukása és a Han-ház felemelkedése közötti néhány év legfontosabb szereplője azonban nem Liu Bang volt, hanem egy Chu-beli arisztokrata, Xiang Yu 項羽 (i. e. 232–202), aki ezekben az években a legütőképesebb hadsereggel rendelkezett, a legjelentősebb hőstetteket hajtotta végre, a legkiterjedtebb területet uralta, a legnagyobb hírnévnek és tekintélynek örvendett – és akinek bukása a leglátványosabb volt. Xiang Yu felemelkedése és bukása, Liu Banggal vívott harca – ezt nevezi a történetírás „Chu és Han háborújának” (*Chu Han zhanzheng* 楚漢戰爭) – számtalan legenda, történet, regény és színdarab forrása lett.⁷ Ugyanakkor a történészeket a mai napig foglalkoztatja a kérdés: miért nem Xiang Yunek sikerült saját uralma alatt egyesítenie Kínát, miért a sokkal rosszabb feltételekkel induló Liu Bang lett a dinasztiaalapító? Mi okozta Xiang Yu vesztét és Liu Bang győzelmét?

⁵ A Bang 邦 írásjegy a Han-dinasztia alatt – éppen azért, mert szerepelt a dinasztiaalapító nevében – tabu alá esett, nem volt szabad leírni. Ezért a Han-kori forrásokban (például a *Shijiben*) a szó nem szerepel, s az első Han császárt egyéb nevein emlegették. A későbbi utókor azonban már általában Liu Bangként tartotta számon a nagy uralkodót.

⁶ A Han-házról magyarul lásd Ecsedy 1992: 22–31, Gernet 2001: 102–139, Polonyi 1994: 42–49.

⁷ Hogy csak egy közismert példát említsünk: az a pekingi opera, amely a Magyarországon Isten veled, ágyasom! címmel vetített Cannes-i Aranypálma-díjas kínai film címét és történetének egyik fontos elemét adta, Xiang Yunek és ágyasának tragikus történetét dolgozza fel (Bawang bie ji 霸王別姬, „A király elbúcsúzik ágyasától”). A Qin-ház bukása és a Han-ház felemelkedése közötti izgalmas korszakról tudomásunk szerint magyarul még nem született munka, a különböző kézikönyvek a témát néhány mondatban tárgyalják (például Gernet 2001: 102; Polonyi 1994: 40–43).

E kérdésekre, összetettségük miatt, ebben a tanulmányban nem keresem a választ. Célul azt tűztem ki, hogy bemutassam a Xiang Yu életéről szóló legfontosabb forrásnak, *A történetró feljegyzései* (*Shiji* 史記) hetedik fejezetének Xiang Yu felemelkedését és bukását tárgyaló részét. Xiang Yu életrajza már közvetlenül egy új korhoz, a Han-dinasztia megalapításához tartozik, ezért életútjának pontos elemzése közelebb visz minket a tárgyalandó korszak politikai viszonyaihoz. A forrás bemutatása két célt szolgál: egyrészt általa megismerhetőek a korszak zűrzavaros eseményei, Qin bukásának és Xiang Yu hatalomra jutásának körülményei; másrészt pedig némi betekintést nyerhetünk a kínai történetírás módszereibe, jellegzetességeibe, s nem utolsósorban Sima Qiannek, *A történetró feljegyzései* szerzőjének stílusába. Mivel Xiang Yu életrajza nem tartalmazza az összes információt a korszakra és Xiang Yure vonatkozólag, ezért a tanulmányban nemcsak *A történetró feljegyzéseinek* hetedik fejezetét elemzem, hanem a későbbiekben hatalomra kerülő Liu Bang életéről szóló nyolcadik fejezetből beemelt bizonyos részleteket is idézem, amelyek a dolgozat szempontjából nagy jelentőséggel bírnak. Sima Qian módszere ugyanis az volt, hogy az egy-egy személyre, eseményre vonatkozó dolgokat egy másik „alapvető évkönyvben” (*benji* 本紀) is bemutatta egy másik szemszögből.

II. Sima Qian és a *Shiji*

II.1. Sima Qian, a „kínai történetírás atyja”

Mielőtt megismerkednénk a szöveggel, néhány szót kell szólni a szerzőről és magáról a műről. Sima Qiant 司馬遷 (i. e. 145–85?) mind a kínaiak, mind a kínai kultúra külföldi ismerői a legnagyobb kínai történetírónak tartják. Életéről keveset tudunk.⁸ Egykorú forrás nem említi (műve csak halála után vált ismertté), ő maga pedig csupán két helyen nyújt információkat az életéről: a *Shiji* utószavában,⁹ illetve egy hosszú levélben, amelyet börtönbe zárt barátjának, Ren Annak 任安

⁸ A Sima Qiannel foglalkozó legjelentősebb nyugati nyelvű monográfiák Watson 1958 és Durrant 1995. Élete rövid összefoglalását lásd Nienhauser 1986: 720–723; Nienhauser 1994a: vii–xii; Durrant 1995: 149–151; Hardy 1999: 16–26. Sima Qianról magyarul lásd Tőkei 1980/III.: 113–114.

⁹ *Shiji* 130. A fejezet egy rövid részletének fordítását lásd Tőkei 1980/III.: 137–142. A Tőkei Ferenc által lefordított részlet nem tartalmaz információkat Sima Qianról.

(i. e. 124–202) írt.¹⁰ Apja, Sima Tan 司馬談 (i. e. ?–108) a híres Han Wudi császár 漢武帝 (i. e. 140–87) udvarában a „nagy csillagász” (*taishi* 太史) tisztséget viselte, s ezt a címet örökölte Sima Qian is. Fontos megemlíteni, hogy a csillagászok feladata volt az uralkodó tetteinek és szavainak megörökítése is, így egyszerre voltak asztronómusok, asztrológusok, írnokok és történészek – vagyis minden olyan tevékenységért ők feleltek, amely kapcsolatban állt az idővel.

Sima Qian fiatalkorát tanulással, illetve utazgatással töltötte. Műve megírásában mindkettőnek óriási jelentősége volt. Alaposan ismerte a korában létező összes írott művet, s hatalmas műveltsége a *Shiji* minden során tükröződik. Ugyanakkor utazásai során megismerkedett a kínai történelem fontos eseményeinek helyszíneivel, illetve összegyűjtötte a múltra vonatkozó szóbeli hagyományokat, helyi legendákat, amelyeket részben beépített a művébe. Témánk szempontjából fontos, hogy ifjúkorában meglátogatta azt a területet is, ahonnan annak idején Xiang Yu elindult meghódítani az Égalattit,¹¹ s e látogatást fontosnak tartotta megemlíteni a *Shiji* utószavában is.¹²

A munkát, amely később *A történetíró feljegyzései* címen vált ismertté, Sima Tan kezdte összeállítani. Ő mint udvari csillagász hozzáférhetett a Han császári udvar levéltárában őrzött forrásokhoz, amelyekre munkáját építette. Nem tudjuk, hogy a *Shiji* ma ismert változatából pontosan mennyit írt Sima Tan és mennyit a fia; a legvalószínűbbnek az tűnik, hogy az apa csak az előkészületeket, az anyaggyűjtést végezte el, s a munka oroszlánrésze a fiára maradt. Mindenesetre a *Shiji* különböző fejezetei nyelvi szempontból igen egységesek, nem ismerhető fel rajtuk több különböző ember keze nyoma, tehát valószínű, hogy a végleges változatot Sima Qian készítette el. Amikor Sima Tan i. e. 108-ban meghalt, végakaratóban meghagyta Sima Qiannek, hogy fejezze be a művet. Ettől fogva Sima Qiant nem csupán becsvágya hajtotta, hogy elkészítse minden idők egyik legnagyobb szabású történeti művét, hanem a fiúi kötelesség is – ez a hagyományos Kínában rendkívül fontos kötelék volt, amely minden más felett állt.

I. e. 105-ben, a hároméves gyászidőszak letelével Sima Qiant apja utódjaként kinevezték „nagy csillagásszá”, így ő is bejáratossá vált az udvari levéltárba,

¹⁰ Ez utóbbi szöveg két helyen maradt ránk: a Ban Gu 班固 által írt *Hanshuban* 漢書 (A Korai Han-dinasztia története; *Hanshu* 62: 2707–2739), illetve a *Wenxuanben* 文選 (Irodalmi válogatás, 41. fejj.). A megrázó hangvételű levelet a kínai irodalom egyik kiemelkedő alkotásának tartják, angol fordítását lásd Watson 1958: 57–67 (jegyzetek 214–220); elemzését lásd Fuehrer 1997, De Bary 1999: 371–372.

¹¹ Égalatti, Tianxia 天下 alatt a továbbiakban – a korabeli kínai szóhasználatnak megfelelően – a kínai világot értjük.

¹² Lásd például *Hanshu* 62: 2714. E fejezet a *Shiji* utószavának kissé kibővített változata.

s folytathatta a munkát. Valószínű, hogy i. e. 104-ben részt vett a híres Han-kori naptárreform kidolgozásában, amely egészen az i. sz. 20. század elejéig a kínai időszámítás alapja lett. Hivatali teendői mellett minden bizonnyal ezekben az években készítette el a *Shiji* nagy részét.

I. e. 99-ben élete tragikus fordulatot vett. Li Ling 李陵 (i. e. ?–74), egy tehetséges kínai hadvezér, akit Sima Qian nagyon tisztelt, vereséget szenvedett a *xiongnu*tól 匈奴, és megadta magát, ahelyett, hogy az ilyenkorszokásos öngyilkosságot választotta volna. Az udvarban – az öregedő és egyre zsarnokibb természetű Wudi császár kegyeit keresve – mindenki Li Ling és hívei ellen fordult, Sima Qian kivételével, aki kiállt Li mellett. Ezért súlyos büntetést kapott: „felségsértésért” halálra ítélték. Az ilyen ítéletet meg lehetett váltani pénzzel vagy azzal, hogy az elítélt alávetette magát a kasztráció rendkívül megalázó büntetésének. Mivel a Sima család nem volt túl vagyonos, a pénzbeli megváltás szóba sem jöhetett. Az egyetlen megoldás, amellyel Sima Qian megőrizhette volna méltóságát, az öngyilkosság lett volna. A történetíró nagy dilemmával került szembe: vagy megöli magát, s ezzel megőrzi méltóságát, de megszegi atyja iránti kötelezettségét (a *Shiji* befejezését), vagy pedig kasztráltatja magát, hogy így legyen alkalma befejezni a munkát, de élete hátralévő részét megvetett heréltként éli le. Sima Qian ez utóbbit választotta, a kínai történetírás és az egész világirodalom nagy szerencséjére. Utolsó éveiről keveset tudunk, annyi biztos, hogy ekkoriban fejezte be a *Shijit*. Halála időpontját nem ismerjük.

Sima Qian élete minden bizonnyal nagy hatással volt műve egyes fejezeteire. Mint személyes jellegű megjegyzéseiből és Ren Annak írt híres leveléből tudjuk, a kasztrálás után Qian megkeseredett emberré vált, aki magát fel nem ismert tehetségnek, hűséges, de ártatlanul meghurcolt alattvalónak tartotta. Ennek két okból is nagy jelentősége van. Egyrészt a *Shiji* nyilvánvaló szimpátiával kezeli azokat a történelmi személyiségeket, akiket Sima Qian a sorstársainak tart, s ez néhol a hitelesség rovására megy – tipikus ilyen eset például Qu Yuan, a híres költő életrajza, amely inkább tekinthető Qian részéről saját sorsa siratásának, mint történelmi forrásnak.¹³ Sima Qian személyes tragédiájának másik fontos következménye az, hogy ha nem is nyíltan, de azért érezhetően néhol szembefordult a Han-dinasztiával, amelynek császára így megalázta őt. Talán ennek köszönhető, hogy a *Shiji* – számos későbbi hivatalos történelmi művel ellentétben – általában nem vált az uralkodó dinasztia propagandájának eszközévé, s a Han császárok nem mindig a legkedvezőbb színben vannak feltüntetve a lapjain.

¹³ Qu Yuan életrajzának fordítását lásd Tőkei 1986: 109–112.

Mindez közvetlenül kapcsolódik témánkhoz, Xiang Yu évkönyveihez: Xiang Yu ugyan halálos ellensége volt Liu Bangnak, a Han-dinasztia alapítójának, Sima Qian mégis nagy terjedelemben, s láthatólag elfogulatlanul foglalkozik életével és tetteivel. Nem kizárt, hogy ez Sima Qian részéről mintegy rejtett támadás Han Wudi, Liu Bang utódja ellen.

II. 2. A *Shiji*¹⁴

A *Shiji* igen terjedelmes munka, legelterjedtebb modern kiadása (Beijing, Zhonghua Shuju, 1963) tíz kötetet tesz ki, s a szöveg mintegy félmillió írásjegyet tartalmaz. A történeti mű elsődleges célja az volt, hogy a korabeli kínaiak számára ismert világ történetét végigkövesse, a történeti idők kezdetétől (az ún. „Öt császár” korától) egészen a történetíró koráig, Han Wudi császár uralkodásáig.

Szerkezetét tekintve Sima Qian újszerű megoldást választott: a korábban elterjedt kronologikus évkönyv vagy államonként összegyűjtött történetgyűjtemény¹⁵ helyett a rendelkezésére álló anyagot öt fejezettípusban dolgozta fel.¹⁶ Ezek a következők:

- I. 1–12. fejezet: „alapvető évkönyvek” (*benji* 本紀).¹⁷ Ebben a részben Sima Qian azoknak az uralkodóházaknak, illetve uralkodóknak a történetét tárgyalja, akik hatalmukat – legalábbis a hagyomány szerint – egész Kína felett gyakorolták. Alapvető évkönyv részletezi például a Xia- 夏, a Shang- 商, a Zhou-dinasztia 周 történetét, Qin állam történetét a birodalommegyesítésig, s külön évkönyvet kapott Qin Shi Huangdi, majd a Han-ház legtöbb császára. A dolgozat szempontjából igen fontos tény, hogy Xiang Yunek is saját évkönyve van.¹⁸
- II. 13–22. fejezet: „táblázatok” (*biao* 表).¹⁹ Címüknek megfelelően ezek a fejezetek időrendi, illetve leszármazási táblázatokat tartalmaznak, amelyekben Sima Qian az ország különböző részeiben történt események relatív és abszolút kronológiáját igyekszik tisztázni.

¹⁴ A *Shijinek* mint szövegnek talán legjobb ismertetését lásd Hulsewé 1993: 405–414. Ugyanitt kimerítő felsorolás található a mű egyes részeinek nyugati nyelvű fordításairól.

¹⁵ Az előbbi kategóriába tartozott a *Tavaszkok és ősök* (*Chunqiu* 春秋), Lu állam krónikája, az utóbbiba a *Fejedelemségek beszélgetései* (*Guoyu* 國語) vagy a *Hadakozó fejedelemségek politikája* (*Zhanguo ce* 戰國策).

¹⁶ A *Shiji* szerkezetéről bővebben lásd Wilkinson 2000: 501–502; Watson 1958: 101–134; Nienhauser 1986: 689–692.

¹⁷ Watson 1958: 108–112, Nienhauser 1994a: xxi–xxii.

¹⁸ Hardy 1999: 29.

¹⁹ Watson 1958: 112–115.

- III. 23–30. fejezet: „értekezések” (*shu* 書).²⁰ Ebben a nyolc fejezetben a történetíró olyan általános témákat tárgyal esszé formában, amelyek nem illettek bele a többi fejezettípus időrendi keretei közé. Ilyen például az áldozatok, a folyók és csatornák, valamint a gazdasági intézkedések dinasztiaikon átnyúló története. Sajnos az értekezések egy része töredékes, befejezetlennek tűnik.
- IV. 31–60. fejezet: „örökletes házak” (*shijia* 世家).²¹ Ez a harminc fejezet főleg a Qin-kor előtti fejedelmi családok történetét tárgyalja, vagyis az olyan családokét, amelyek – az alapvető évkönyvekben tárgyaltaktól eltérően – Kínának csupán egy meghatározott részében uralkodtak örökletes módon. Ez a rész tehát gyakorlatilag a Zhou-kori fejedelemségeknek a története. Érdekes módon két olyan személyiség is külön fejezetet kapott ebben a részben, akik kevésbé illenek ide: az egyik Konfuciusz, aki soha nem volt uralkodó, sőt valószínűleg még főhivatalnok sem; a másik Chen She 陳涉 (i. e. ?–208), aki egyszerű parasztfelkelő volt, az első azok közül, akik felláztak Qin Első Császára ellen. Az örökletes házak rész második felének fejezetei Han-kori előkelőségek életét tárgyalják.
- V. 61–130. fejezet: „életrajzok” (*liezhuan* 列傳).²² Ez a *Shiji* legterjedelmesebb része, 70 fejezet tartozik ide. A *liezhuan*ok nagy része egy-egy történelmi személyiségnek vagy személyek meghatározott csoportjának élettörténetét tartalmazza. Ugyanakkor *liezhuan* tárgya nem csak személy lehet, ide tartoznak például az idegen, „barbár” népek is. Az életrajzok a *Shiji* legolvasmányosabb fejezetei, az itt található történetek, anekdoták a későbbi irodalmi művek kimeríthetetlen forrásául szolgáltak. Meg kell azonban jegyezni, hogy a Sima Qian-féle – és általában a kínai – „életrajz” nemigen hasonlít a nyugati biográfiára. Célja nem az adott illető személyiségének és teljes élettörténetének bemutatása, hanem annak a személyiségtípusnak a jellemzése, amelybe az illető tartozott.²³ Éppen ezért a kínai életrajzok nagy része nem ad átfogó képet a tárgyalt személyről: csupán az illető legfontosabb adatait (születési hely, felmenők), életének legfontosabb eseményeit, valamint az élettörténetben fordulópontnak tekintett eseményekhez kötődően egy-egy történetet,

²⁰ Watson 1958: 115–116, Balázs 1976: 190–193.

²¹ Watson 1958: 117–120.

²² Watson 1958: 120–130.

²³ Idema–Haft 1997: 80.

anekdotát tartalmaz. Ez utóbbit az életrajzírók nagyon gyakran egy-egy párbeszéd, szónoklat, esetleg levél egyenes idézésével beszélik el. A kínai történetírói hagyományban egy idő után uralkodóvá vált az írott források idézeteinek halmozása,²⁴ de Sima Qianre ez még nem jellemző: művét az teszi élvezetessé, hogy levelek, beadványok idézgetése helyett szereplőit drámai szituációkban, szinte színpadias hatást keltve ábrázolja.²⁵ Ezt Xiang Yu évkönyvében is látni fogjuk.

Egy történeti művel kapcsolatban a legfontosabb kérdés az, hogy mennyire hiteles. A *Shiji* egyes részeinek hitelességéről számtalan tanulmány született, amelyeket itt nem áll módunkban ismertetni. Általánosságban elmondható, hogy Sima Qian mindenben a tényszerűsége törekedett, forrásait gondosan megválogatta, ugyanakkor a legkorábbi időkről nem állt a rendelkezésére megbízható forrás. Minél közelebb volt időben egy esemény Sima Qian életéhez, annál megbízhatóbbnak tekinthető a *Shiji* beszámolója. Ez azonban csak a tényekre és cselekedetekre vonatkozik, a párbeszédre és beszédekre nem. Ez utóbbiak zömét valószínűleg a történetíró maga találta ki – természetesen nem a történelemhamisítás, hanem éppen a történelmi szereplők jobb ábrázolása céljából. (Ebben hasonlítható a nyugati antikvitás történetíróinak többségéhez, például Thuküdidészhez.) Semmiben nem mutatkozik meg jobban egy embertípus valódi jelleme, mint szavaiban – ezért van szükség a rengeteg egyenes idézetre a történeti műben.²⁶

II.3. Xiang Yu évkönyve

Tanulmányom következő részében a *Shiji* 7. fejezete első részének fordítását közlöm, magyarázatokkal ellátva, ezért szükséges néhány szót szólnom erről a fejezetről is.

Az első kérdés, amely Xiang Yu évkönyvével kapcsolatban felmerül, hogy Sima Qian miért az „alapvető évkönyvek” között biztosított helyet a fejezetnek.²⁷ Ilyen fejezetet általában a törvényes uralkodók kaptak, Xiang Yu viszont nem volt az, sem maga, sem mások nem tekintették őt az Ég fiának.

Sima Qian azzal, hogy Xiangnak ugyanúgy évkönyvet biztosított, mint például a Han császároknak, talán áttételesen ez utóbbiak ellen intézett rejtett támadást.

²⁴ Balázs 1976: 183–186.

²⁵ Durrant 2002: 283–286. A Qin- és Han-kori historiográfiáról lásd Kern 2000: 155–163. Sima Qian történetírói módszeréről lásd Martin 2010: 16–24.

²⁶ Schaberg 2013: 19–41.

²⁷ Durrant 1995: 129–142; Hardy–Kinney 2005: 16–19.

Mégis sokkal valószínűbb, hogy a döntésben Sima Qian realitásérzéke játszotta a főszerepet: mint jó történetírót, nem az érdekelte, hogy névlegesen ki volt az uralkodó egy adott pillanatban, hanem az, hogy ténylegesen kinek a kezében volt a hatalom. Mivel egy rövid ideig Xiang Yu *de facto* uralkodó volt, e logika szerint kijárt neki az „alapvető évkönyv”. Ezt a feltételezést megerősíti az, hogy Sima Qian ugyancsak évkönyvben számolt be Liu Bang feleségének, Lü császárnénak 吕后 (anyacsászárnéként uralk. i. e. 195–180) az életéről, aki szintén nem volt legitim uralkodó. Ugyanakkor a történetíró egyik Han bábcászárra sem szánt külön *benjít*.²⁸ Később, a történetírás elbürokratizálódásával ez a szemlélet elképzelhetetlen lett volna, a *Hanshuban* például már csak a legitim császároknak van évkönyvük, függetlenül a valós hatalmi viszonyoktól.

Azt, hogy a 7. fejezet mennyiben hiteles, sajnos nemigen tudjuk megállapítani: az egyetlen számottevő forrás, amely a rendelkezésünkre áll, maga a *Shiji* (a *Hanshu* a vonatkozó részeket a *Shijiből* vette át.) Sima Qian módszerességét ismerve azonban feltételezhetjük, hogy az évkönyv viszonylag megbízható. Erről a korszakról már számos írott forrás állhatott a rendelkezésére, s valószínű, hogy fiatalkori utazásai során a szóbeli hagyományt is összegyűjtötte. A párbeszéd, beszéd azonban nyilván itt is fiktívek: céljuk, hogy a drámai hatást fokozzák, s hogy Xiang Yuról élénkebb és pontosabb képet nyújtsanak.²⁹

Még egy fontos dolgot meg kell jegyezni a fejezettel kapcsolatban: Xiang Yu évkönyve nem tartalmazza az összes információt, amelyet Sima Qian Xiang Yuval kapcsolatban közölni akart. Sima Qian technikája ugyanis az, hogy az egy személyre, eseményre vonatkozó adatokat szétszórja az adott kort tárgyaló különböző fejezetek között. A Qin Shi Huangdi halála és Liu Bang győzelme közötti évek eseményeiről Sima Qian számos fejezetben tudósít, s míg bizonyos történések több fejezetben is szerepelnek, mások csak az egyikben vagy a másikban. A két legfontosabb fejezet erről az időszakról Xiang Yu évkönyve (*Shiji* 7) és Han Gaozu (vagyis Liu Bang) évkönyve (*Shiji* 8). E két fejezetet hagyományosan amolyan „párhuzamos életrajzokként” szokás olvasni. Sima Qiannél általában az a jellemző, hogy egy adott hősről szóló fejezetben az illetőnek elsősorban a pozitív vonásait ábrázolja, míg a negatív tulajdonságait mások életrajzaiban jeleníti meg.³⁰ Ez jellemző Xiang Yu évkönyvére is: mivel ennek Xiang Yu a hőse, itt elsősorban

²⁸ Minderről bővebben lásd Watson 1958: 112. Egy más szempontú megközelítésről lásd Nienhauser 1994a: 209.

²⁹ Schaberg 2013: 19–41.

³⁰ Watson 1958: 96–98.

(de nem kizárólagosan) az ő nagy haditetteit írja le a történetíró, míg Liu Bang szintelen, határozatlan, nem túl rokonszenves figurának tűnik. Liu Bang évkönyve viszont Liu Bangot méltatja, s ebben a fejezetben Xiang Yu tűnik fel kifejezetten negatív színben.

Végezetül szólnom kell a fordításról is. A munka alapjául a *Shiji* 2010-es Zhonghua Shuju-féle, jegyzetekkel ellátott kiadása szolgált. Az ebben található jegyzetek mellett figyelembe vettem a fejezet három, rendelkezésemre álló angol fordítását is (Watson 1961: 37–74; Yang–Yang 1985: 203–237; Nienhauser 1994a: 179–209). Ezek közül a földrajzi helyek azonosításában nagy segítséget jelentett a Nienhauser vezette fordítócsoport által összeállított jegyzetapparátus. A fordításban a pontosságra törekedtem, ugyanakkor igyekeztem jól olvasható, magyaros megfogalmazásban visszaadni Sima Qian szövegét; ennek érdekében a szóismétléseket néhol elhagytam, a fogalmazást egy-két helyen egyszerűsítettem. A szövegben nem szereplő, de az érthetőséghez szükséges információkat szögletes zárójelben közlöm.

III. Xiang Yu évkönyve

A kínai biográfiai hagyományoknak megfelelően Xiang Yu évkönyve a szereplő nevének, származási helyének és családi háttérének tisztázásával kezdődik:³¹

Xiang Ji [=Xiang Yu]³² Xiaxiang-beli³³ ember volt, akinek a Yu nevet adták. Huszonnégy éves volt,³⁴ amikor először fellázadt. A legfiatalabb nagybátyja Xiang Liang volt, neki Xiang Yan, a Chu-beli tábornok volt az apja, akit Wang Jian, Qin tábornoka ölt meg. A Xiang család nemzedékeken át töltötte be Chuban a tábornoki posztot. A család neve pedig onnan ered, hogy Xiangban³⁵ kaptak birtokokat.

³¹ Han Gaozu évkönyvével összehasonlítva szembetűnő, hogy Han Gaozu mitikus körülmények között fogant meg, ami égi eredetre utal (Nienhauser 2002: 1–4; Martin 2010: 101–105). A mitikus kínai dinasztialapítók csodálatos körülmények közötti fogantatásáról lásd Birrell 1993: 113–129. A nyugati történetírásban Alexandrosz születésével hozzák párhuzamba, akinek az életrajzát Plutarkhosz a *Párhuzamos életrajzok*ban Iulius Caesar párjaként írta meg (Plutarkhosz 2005: 529–530, Nienhauser 2002: 4).

³² Az évkönyv a főhőst különböző nevein, hol Xiang Jiként, hol Xiang Yuként, hol Chu királyaként említi; ez ne tévessze meg az olvasót, ugyanarról a személyről van szó.

³³ A mai Jiangsu tartománybeli Suqian mellett, nem messze attól a helytől, ahol a Si- és a Sui-folyók egymásba torkollnak.

³⁴ Xiang Yu i. e. 208-ban Wuban lázadt fel először.

³⁵ A mai Henan tartománybeli Shenqiunál.

項籍者，下相人也，字羽。初起時，年二十四。其季父項梁，梁父即楚將項燕，爲秦將王翦所戮者也。項氏世世爲楚將，封於項，故姓項氏。³⁶

Xiang Yu élettörténete szempontjából meghatározó volt a származása. Önmagában az, hogy Chu-beli volt, eleve szembeállította őt Qinnel, az egész kínai világ meghódítójával. Chu számára Qin afféle ősellenségnek számított. A Hadakozó fejedelemségek időszakában Chu volt az az állam, amely Qi mellett nagy eséllyel küzdhetett az egyeduralomért Qinnel, s csak hosszas küzdelemben maradt alul.³⁷ A Qin iránti gyűlöletet fokozta, hogy i. e. 299-ben Qin állam Zhaoxiang királya 昭襄王 (i. e. 306–251) találkozóra hívta Chu állam Huai királyát 怀王 (i. e. 328–299), amelyen – a kor vonatkozó normáit felrúgva – fogságba vetette és elhurcolta őt.³⁸ Ez a korban példátlan árulás volt, nem csoda, hogy Zhaoxiang álnokságának emléke, mint látni fogjuk, még Xiang Yu idején is elevenen élt. Mindezek miatt nem csoda, hogy a Qin elleni első felkelések zöme – például a Chen She nevéhez fűződő – mind a hajdani Chu területén tört ki.

Ugyancsak Qin-ellenességre predesztinálta Xiang Yut az a társadalmi réteg, amelybe született. A Xiang család a Hadakozó fejedelemségek korának arisztokrata, hatalmát örökletes úton megszerző és megtartani igyekvő elitjéhez tartozott. Ennek az elitnek a fő törekvése – a vérségi leszármazáson alapuló viszonyok konzerválása – már jóval a Qin hódítás előtt idejétmúlt volt, ám még Xiang Yu idején is erős tényezőnek számított. Ez az arisztokratikus, konzervatív szemlélet tükröződik Xiang Yu minden tétén: például akkor sem kiáltotta ki magát császárnak, amikor megtehetette volna, csupán a „hegemón király” (*bawang* 霸王) hagyományos címet vette fel, s nem igyekezett Qin példáját követve központosított birodalmat szervezni, hanem az ezer évvel korábbi Korai Zhou-kori példát követve a meghódított területeket szétszította előkelő származású vazallusai között. Az arisztokratikus szemlélet élesen szembeállította Qinnel, amelynek fő törekvése a hagyományos elit megtörése, az új, érdemeken alapuló – s csak a központi kormányzattól függő – „meritokrácia” kialakítása volt. Sőt az – alacsony származású – Liu Banggal való szembekerülésének egyik oka is az lehetett, hogy míg Xiang Yu igyekezett –

³⁶ *Shiji* 7 [2010]: 668.

³⁷ Chu és Qin harcairól lásd például Maspero 1978: 319–327.

³⁸ A történet legrészletesebb leírása a *Shiji* 84. fejezetében, Qu Yuan és Jia Yi életrajzában található. Itt a híres költőnek, Qu Yuannek is szerepe van az eseményekben, annyiban, hogy hiába figyelmezteti Huai királyt a csapdára (*Shiji* 84 [1963]: 2484), lásd Maspero 1978: 327.

természetesen saját vezetése alatt – helyreállítani a Késői Zhou-kori viszonyokat, addig Liu Bang elsősorban a Qin uralma alatt felemelkedő *homo novus*ok érdekeit képviselte – mint ismeretes, Liu és egész vezérkara eredetileg Qin-beli kishivatalnok volt.³⁹

Harmadsorban Xiang Yu családjában is erős Qin-ellenes hagyományok éltek: mint Sima Qian is megjegyzi, a Xiang család hagyományosan a Chu-beli katonai arisztokráciához tartozott, s mint ilyen, évtizedeken át hadakozott Qin ellen. Ráadásul személyes oka is volt Qin-t gyűlölni: nevelőjének, Xiang Liangnak 項梁 (i. e. ?–208) apja az a Xiang Yan 項燕 (i. e. ?–223) volt, aki a Chu-beli ellenállást vezette Qin Shi Huangdi seregeivel szemben, s akinek halálát a híres Qin-beli tábornok, Wang Jian 王翦 (i. e. ?–?) okozta.⁴⁰

A történet, hasonlóan számos más kínai „életrajzhoz”, egy fiatalkori anekdotával folytatódik. Sima Qian is gyakran használta ezt az eszközt, amelynek a célja, hogy egy jellemző gyerek- vagy fiatalkori esettel előrejelezze a hős későbbi sorsát. Az ilyen történetek hitelessége természetesen erősen megkérdőjelezhető, azt azonban elárulják, hogy a történetíró *milyennek akarta ábrázolni* az adott személyiséget. Xiang Yu egyik fő jellemvonása Sima Qian szerint az volt, hogy nem vitte végig a dolgokat, mindennel idejekorán felhagyott:

Xiang Ji gyermekkorában írni-olvasni tanult, de mivel nem ért el benne sikereket, felhagyott vele. Aztán a kardforgatást próbálta elsajátítani, de ezeket [a tanulmányokat] sem fejezte be. Ekkor Xiang Liang dühbe gurult, de a fiú ezt mondta neki:

– Az írás csak arra való, hogy feljegyezzük vele a neveket; a karddal pedig csak egy emberrel lehet felvenni a harcot, ezért azt sem érdemes tanulni. Olyan dolgot szeretnék tanulni, ami által több tízezer emberrel is harcra lehet kelni.

Ezután Xiang Liang megtanította a hadviselés művészetére. Ji nagyon megkedvelte a hadművészetet, aminek nagyjából meg is értette a lényegét, habár a részleteiben ugyancsak nem merült el.

³⁹ Hardy 1999: 90–92.

⁴⁰ Xiang Yan haláláról lásd Qin Shi Huangdi évkönyvét (*Shiji* 6 [1963]: 234). Az itt található beszámoló szerint – szemben a fenti kijelentéssel – Wang Jian nem ölette meg Xiang Yant, hanem az – veresége után – maga lett öngyilkos. Wang Jianról, akinek oroszlánrésze volt Qin birodalomegyesítésében, lásd a *Shiji* 73. fejezetét.

項籍少時，學書不成，去，學劍，又不成。項梁怒之。籍曰：「書足以記名姓而已。劍一人敵，不足學，學萬人敵。」於是項梁乃教籍兵法，籍大喜，略知其意，又不肯竟學。⁴¹

Sima Qian itt tehát némileg előrevetíti Xiang Yu későbbi sorsát, azzal, hogy jelzi: bár Xiang Yu – a korabeli közvélemény szerint is – kiemelkedő hadvezér volt, valójában ráfért volna még a tanulás.

Az elbeszélés Xiang Liangnak, Xiang Yu nagybátyjának és nevelőjének felemelkedésével folytatódik – az ő helyébe lép majd Xiang Yu a későbbiekben.

Xiang Liang egyszer Yueyangban⁴² bűnügybe keveredett, és ekkor megkérte Cao Jiut, aki a Qi-beli bírósági elöljáró volt, hogy írjon levelet az ügyében a yueyangi bírósági elöljárónak, Sima Xinnek. Kérését teljesítették, és az ügyet ejtették. Amikor [később] Xiang Liang megölt egy embert, [Xiang] Jivel Wuba menekültek a bosszú(állók) elől. A Wu-beli kiválóságok és főhivatalnokok mind elismerték Xiang Liangot, így ettől kezdve bármilyen közmunka vagy temetés volt Wuban, azt Xiang Liang intézte, de titokban a hadviseléssel is foglalkozott, megszervezte és kiképezte az ott tartózkodó „vendégeket” és fiatalokat, így megismerte képességeiket.

項梁嘗有櫟陽逮，乃請蘄獄掾曹咎書抵櫟陽獄掾司馬欣，以故事得已。項梁殺人，與籍避仇於吳中。吳中賢士大夫皆出項梁下。每吳中有大繇役及喪，項梁常爲主辦，陰以兵法部勒賓客及子弟，以是知其能。⁴³

Xiang Liang a bűnügyet Qin központi területein követte el, Wu pedig a mai Jiangsu tartomány területén, a Jangcétól délre helyezkedik el, ami azt jelenti, hogy több mint ezer kilométerre menekült unokaöccsével. A szövegben szereplő Sima Xin, aki ekkor még egyszerű elöljáró, később fontos szerepet fog játszani Xiang Yu életében: ő vezeti majd Qin seregeit Xiang Yu ellen, amikor az már Qin létét fenyegeti, s az ő átállása pecsételi majd meg Qin sorsát. Jutalmul ő kapja meg majd Qin eredeti területének harmadát Xiang Yutól (hogy aztán Liu Bang nemsokára öngyilkosságra kényszerítse).

Sima Qian ezután újabb ifjúkori anekdotával jellemzi főhősét, ezúttal a becsvágyára utalva:

⁴¹ *Shiji* 7 [2010]: 669.

⁴² Xianyangtól, a Qin fővárostól 30 km-re északkeletre.

⁴³ *Shiji* 7 [2010]: 669.

Amikor Qin Shi Huangdi Kuajibe utazott, átkelt a Zhe-folyón.⁴⁴ [Xiang] Liang és [Xiang] Ji szemtanúja volt az átkelésnek. Ji ekkor így szólt:

– Annak az embernek el lehetne foglalni a trónját, és a helyére lehetne lépni!

Amikor ezt mondta, Liang gyorsan befogta Ji száját:

– Ne mondj ilyeneket, mert kiirtják az egész nemzetségünket!

Azonban Liang ettől fogva más szemmel nézett Jire.

秦始皇帝游會稽，渡浙江，梁與籍俱觀。籍曰：「彼可取而代也。」梁掩其口，曰：「毋妄言，族矣！」梁以此奇籍。⁴⁵

Ez az anekdota nyilvánvalóan kitalált, hiszen Sima Qiannek nem állhatott a rendelkezésére olyan hiteles forrás, amely a fenti, négyszemközt lezajlott párbeszédet rögzítette volna. Sima Qian ezzel a történettel próbálta Xiang Yut úgy ábrázolni, mintha az fiatal kora óta az Égalatti trónjára áhítozott volna. Valójában abban az időben, amikor az Első Császár Kuajibe utazott, Xiang Yuék több száz kilométerre északnyugatra éltek a Zhe-folyótól.⁴⁶ Ezt a részt érdemes összevetni a Han Gaozu (Liu Bang) életrajzában található idevonatkozó részlettel:

Egy alkalommal, amikor Liu Bangot Xianyangba küldték közmunkára, a köznép számára is megengedték, hogy megnézhessék a nagy Qin Shi Huangdit. Amikor Liu Bang megpillantotta a császárt, mélyet sóhajtván ezt mondta:

- Ó igen, egy igazán nagy embernek ilyennek kell lennie!

高祖常繇咸陽，縱觀，觀秦皇帝，喟然太息曰：「嗟乎，大丈夫當如此也！」⁴⁷

Sima Qian mindkét esetben a történet főszereplőinek Qin Shi Huangdi hatalomához, illetve a császári trónhoz fűződő vágyát akarta érzékeltetni. A két szövegrész összehasonlításából az derül ki, hogy Xiang Yu sokkal erőszakosabban akarta megszerezni a hatalmat, míg Liu Bang inkább vágyakozását fejezte ki a hatalom iránt. Mindenesetre ennek az ábrázolásmódnak nem kell különösebb hitelt adni, hiszen abban a korszakban sem a legkevésbé becsvágyók kerültek a hatalom

⁴⁴ A mai Zhejiang tartományban.

⁴⁵ *Shiji* 7 [2010]: 669.

⁴⁶ Nienhauser 1994a: 180.

⁴⁷ *Shiji* 8 [2010]: 787.

csúcására, és nem valószínű, hogy Liu Bang a következő négy évben olyan sokat változott volna, hogy álmódozóból hirtelen erőskezű uralkodóvá vált volna.

A következőkben a történetíró rövid jellemzést ad Xiang Yu testalkatáról, eszerint Xiang Yu szó szerint kiemelkedett kortársai közül:

Ji több mint nyolc láb⁴⁸ magas volt, és akkora erővel rendelkezett, hogy még a háromlábú *ding-edényt* 鼎 is meg bírta emelni. Képességei és életereje meghaladták a többi emberét. A Wu-beli fiatalok mind félték tőle.

籍長八尺餘，力能扛鼎，才氣過人，雖吳中子弟皆已憚籍矣。⁴⁹

Kérdéses, hogy a leírás mennyiben felel meg a valóságnak. Sima Qian itt talán a Xiang Yu és Liu Bang közötti különbséget akarta hangsúlyozni: Xiang Yu testi erejével és természetével tünt ki, Liu Bang inkább ravaszságával, erényével és – Sima Qian leírásából mindenesetre ez derül ki – azzal, hogy az Ég is mellette állt.

Sima Qian mindezek után rátér a történelmi események leírására. A bonyodalmak háttérül az szolgál, hogy i. e. 210-ben meghalt Qin Shi Huangdi, az Első Császár, s helyére a nála is kegyetlenebb Ershi 二世, a Második Császár került. A trónváltás utáni bizonytalanság és a Második Császár könyörtelen intézkedéseinek hatására hamarosan kitörnek az első nagyobb szabású Qin-ellenes felkelések (természetesen Chuban). Xiang Liang is fellázad, felhasználva korábban kiépített hatalmi bázisát és kapcsolatrendszerét:

Qin Második Császára, Qin Ershi uralkodása első évének (i. e. 209) hetedik hónapjában Chen She és társai felkeltek Daze-ben.⁵⁰ A kilencedik hónapban Kuaijiban [Yin] Tong 殷通 (i. e. ?–209), a kormányzó (*shou* 守) ezt mondta [Xiang] Liangnak:

– Az, hogy Jiangxiban mindenki fellázadt, annak a jele, hogy eljött az idő, amikor az Ég elpusztítja Quint. Én úgy hallottam, hogy aki ilyenkor előbb cselekszik, az uralkodni fog másokon; aki pedig utóbb, azon mások fognak

⁴⁸ Egy láb, *chi* 尺 kb. 23 cm-nek felelt meg, Xiang Yu tehát körülbelül 184 cm magas volt, a korabeli kínaiak között ezzel valószínű óriásnak számíthatott.

⁴⁹ *Shiji* 7 [2010]: 669.

⁵⁰ *Daze* 大澤 „Nagymocsár”: falu a mai Anhui tartomány Su járásában. Innen indult Chen She felkelése, amely az első volt azon mozgalmak láncolatában, amely Qin gyors összeomlásához vezetett. Sima Qian történelemszemléletére jellemző, hogy a Chen She-ről szóló fejezetét nem az „életrajzok” között helyezte el, hanem – felismerve Chen She kiemelkedő szerepét – az „örökletes házak” között (*Shiji* 48).

uralkodni. Úgy döntöttem, hogy hadsereget indítok [Qin ellen], amelynek hadvezérévé téged és Huan Chut⁵¹ teszlek meg.

Ebben az időben Huan Chu a mocsárban bujkált. [Xiang] Liang a következőket mondta:

– Huan Chu bujkál, és az emberek közül senki sem tudja, hol van. Egyedül csak [Xiang] Ji tudhatja, merre jár.

Ekkor Liang kiment, és utasította Jit, hogy fogjon kardot, és várokozzék odakint. Liang ezután visszatért és leült, majd ezt mondta a kormányzónak:

– Kérlek, hívasd ide Jit, és parancsold meg neki, hogy hívja ide Huan Chut.

– Jól van.

Liang behívta Jit, s egy kis idő elteltével jelzett neki:

– Rajta, cselekedj!⁵²

Ezután Ji elővette a kardját, és levágta a kormányzó fejét. Xiang Liang felvette a kormányzó fejét, a pecsétjét pedig az övére akasztotta. A kormányzó emberei között nagy riadalom és zavarodottság támadt. Ji több tucat embert megölt közülük. A hivatalban félelmében mindenki leborult, és senki sem mert szembeszállni velük. Liang ezután hívatta azokat a főhivatalnokokat, akiket már régóta ismert, és elmondta nekik, hogy miért vágott bele ebbe a nagy ügybe.⁵³ Ezután Wuban hadsereget szervezett, és embereket küldött ki a távoli járásokba, hogy katonákat toborozzanak. Így tett szert nyolcezer válogatott harcosra. Liang a Wu-beli hatalmasokat kinevezte ezredparancsnokká (*xiaowei* 校尉), századparancsnokká (*junhou* 軍候) és lovasparancsnokká (*junsima* 軍司馬). Volt egy ember, aki nem kapott tisztséget, és ezt szónak is tette Liangnak. Liang így felelt neki:

– Korábban egy temetésen utasítottalak, hogy intézz el egy bizonyos dolgot, de te ezt nem tudtad elintézni! Emiatt nem bízok rád semmilyen tisztséget.

Ezután mindenki engedelmeskedett neki. Így esett meg, hogy Liang Kuajji kormányzója, Ji pedig segédparancsnok (*bijiang* 裨將) lett. Továbbá Ji lecsillapította a külső járásokat is.

⁵¹ Huan Churól gyakorlatilag semmit nem tudunk.

⁵² Sima Qian itt szójátékot ad Xiang Liang szájába. A *xing* szó egyszerre jelenti azt, hogy „elindul, megy” és azt, hogy „cselekszik”. A felszólítás (*Ke xing yi!* 可行矣!) tehát az adott helyzetben kétféleképpen volt értelmezhető: „Indulj [Huan Chu megkeresésére]!”, illetve „Cselekedj [öld meg a kormányzót]!”.

⁵³ *Da shi* 大事, „nagy ügy”: ez a továbbiakban mindig Qin megdöntését jelenti.

秦二世元年七月，陳涉等起大澤中。其九月，會稽守通謂梁曰：「江西皆反，此亦天亡秦之時也。吾聞先即制人，後則爲人所制。吾欲發兵，使公及桓楚將。」是時桓楚亡在澤中。梁曰：「桓楚亡，人莫知其處，獨籍知之耳。」梁乃出，誠籍持劍居外待。梁復入，與守坐，曰：「請召籍，使受命召桓楚。」守曰：「諾。」梁召籍入。須臾，梁詢籍曰：「可行矣！」於是籍遂拔劍斬守頭。項梁持守頭，佩其印綬。門下大驚，擾亂，籍所擊殺數十百人。一府中皆慄伏，莫敢起。梁乃召故所知豪吏，諭以所爲起大事，遂舉吳中兵。使人收下縣，得精兵八千人。梁部署吳中豪傑爲校尉、候、司馬。有一人不得用，自言於梁。梁曰：「前時某喪使公主某事，不能辦，以此不任用公。」乃皆伏。於是梁爲會稽守，籍爲裨將，徇下縣。⁵⁴

A fentiekben tehát a következő történt: A megszálló Qin által kiküldött tartományi kormányzó, Yin Tong, érzékelvén a Qin-ház hatalmának megrendülését, igyekezett elébe menni az eseményeknek azzal, hogy maga lázad fel az őt kinevező xianyangi kormányzat ellen. Ehhez a tervéhez meg akarta nyerni a helyi elitet képviselő Xiang Liangot, aki azonban nem kívánt szövetséget a Qin-ház főhivatalnokával, inkább megölte őt, és a helyébe lépett. Jellemző, hogy a kormányzó alatt szolgáló hivatalnokok egy részét saját szolgálatába fogadta. Ennek az lehetett az oka, hogy míg a tartományi kormányzót a központi hatalom nevezte ki (s származását tekintve valószínűleg nem helyi volt), addig az alacsonyabb rangú hivatalnokok a helyi előkelőségek soraiból kerültek ki. Mivel ezek alkották a Xiangok hatalmi bázisát, azok természetesen igyekeztek különféle tisztségekkel megnyerni őket.

A történet egy kitérőt tesz, amelyből megtudhatjuk, hogy Xiang Liangék elfogadták a szintén Chu-beli Chen király felsőbbtségét – ez utóbbi nem volt más, mint Chen She, a híres felkelő, aki egy rövid ideig a király, *wang* címet is viselte. A Xiangok egy hamis parancs révén, Chen She oldalán keveredtek bele a nagypolitikába:

A Guangling-beli⁵⁵ Shao Ping 召平, Chen király nevében ekkoriban próbálta bevenni Guanglinget, de nem járt sikerrel. Shao Pinghez eljutott a hír, hogy Chen király vereséget szenvedett, és közeledik a Qin hadsereg, ezért átkelt a Jangcén. Majd úgy tett, mint aki Chen király parancsát követi, amikor kinevezte [Xiang] Liangot „Chu király országának legfőbb tartószlopává”

⁵⁴ *Shiji* 7 [2010]: 672.

⁵⁵ A mai Yangzhou.

(*Chu wang shang zhuguo* 楚王上柱國). Továbbá ezt írta neki: „A folyamtól keletre hatalmunk megszilárdult, te pedig azonnal vezesd hadseregedet nyugatra,⁵⁶ és támadd meg Qint!” Xiang Liang ezután átkelt a folyón nyolcezer emberével, és nyugatra menetelt. Hallotta, hogy Chen Ying alávetette Dongyangot,⁵⁷ ezért követet küldött hozzá, hogy egyesüljenek és együtt menjenek tovább.

廣陵人召平於是爲陳王徇廣陵，未能下。聞陳王敗走，秦兵又且至，乃渡江矯陳王命，拜梁爲楚王上柱國。曰：「江東已定，急引兵西擊秦。」項梁乃以八千人渡江而西。聞陳嬰已下東陽，使使欲與連和俱西。⁵⁸

A továbbiakban a történetíró nagy részletességgel azt tárgyalja, hogy miként csatlakoztak a különböző felkelők Xiang Liang seregéhez, s hogyan alakult ki az a szűk kör, amely a Xiangok fő támogatóit, tanácsadóit, hadvezéreit és kegyeltjeit tömörítette. Mint látható, a helyzet a korabeli Kínában igen kaotikus volt, s Sima Qian sokszor meg sem próbálja tisztázni az egyes szereplők kilétét és pontos szerepét. A csapongó, számtalan kitérével és párhuzamos történettel tarkított elbeszélés célja talán éppen az, hogy érzékeltesse a helyzet bonyolultságát. Ugyanakkor az alábbi részek jó képet adnak a kínai felkelések általános természetéről is, vagyis arról, hogy – ha a helyzet megérett rá – hogyan csatlakoztak a különböző felkelők egy-egy karizmatikus vezetőhöz, s így hogyan tudott az szinte egyik napról a másikra több százezres hadseregre szert tenni. A Xiangok egyik első követője egy bizonyos Chen Ying lett:

Chen Ying 陳嬰 (i. e. ?–183) azelőtt Dongyang járás írnoka (*lingshi* 令史) volt, a járás központjában lakott. Mindig megbízható és óvatos volt, ezért emlegették „a vezetőként”. A dongyangi fiatalok megölték a járásfőnököt, majd több ezren összegyűltek, hogy vezért válasszanak. De [közöttük] nem volt, aki alkalmas lett volna rá, ezért megkeresték Chen Yingt. Chen Ying azonban visszautasította, mondván, hogy nem alkalmas a tisztségre, de ők erővel megtették vezérükké. A járásban húszezer követője volt, ezért a fiatalok Yingt meg akarták tenni királyukká. A fiatalok kék főveget viseltek, hogy hadseregüket megkülönböztessék másoktól, majd megindították felkelésüket. Chen Ying anyja azt mondta Yingnek:

⁵⁶ A „nyugatra vonulás” a fejezetben a legtöbb esetben Qin megtámadását jelenti. Qin eredeti területe ugyanis az akkori világ nyugati peremén helyezkedett el, így a kor lázadóit mind „nyugati irányba” – vagyis Qin ellen – igyekeztek támadást indítani.

⁵⁷ Jiangsu tartományban, kb. 90 km-re északra Nankingtól.

⁵⁸ *Shiji* 7 [2010]: 674.

– Mióta az apád családjába menyasszonyként bekerültem, még soha nem hallottam arról, hogy az őseid között valaha is lett volna előkelő ember. Most hirtelen nagy nevet szerezted, de ez nem szerencsés. Jobb lenne, ha inkább valaki alárendeltje lennél, mert így ha a dolgok jól sikerülnek, akkor adománybirtokot kapnál, ha viszont az ügy elbukna, akkor könnyen elmenekülhetnél, és nem te lennél az, akinek a nevére a világ rámutat.

Ying ezután nem mert király lenni. Azt mondta a tisztjeinek:

– A Xiang család tagjai nemzedékről nemzedékre hadvezérek voltak, és nevet szereztek Chuban. Na már most, ha szeretnénk megvalósítani a nagy ügyet, és azt nem a megfelelő emberre bízunk, akkor az nem fog menni. De ha mi a híres nemzetség mellé állunk, akkor Qin bukása biztos lesz.

Ezután az emberei követték a szavait, és csatlakoztak Xiang Lianghoz. Xiang Liang átkelt a Huai-folyón. Majd Qing Bu 黥布 (i. e. ?–196) és Pu 蒲 蕭 tábornok seregei szintén csatlakoztak hozzájuk, így Xiang Liangnak összesen hatvan-hetvenezer katonája lett, akikkel tábort vert Xiapinél 下邳.⁵⁹

陳嬰者，故東陽令史，居縣中，素信謹，稱為長者。東陽少年殺其令，相聚數千人，欲置長，無適用，乃請陳嬰。嬰謝不能，遂彊立嬰為長，縣中從者得二萬人。少年欲立嬰便為王，異軍蒼頭特起。陳嬰母謂嬰曰：「自我為汝家婦，未嘗聞汝先古之有貴者。今暴得大名，不祥。不如有所屬，事成猶得封侯，事敗易以亡，非世所指名也。」嬰乃不敢為王。謂其軍吏曰：「項氏世世將家，有名於楚。今欲舉大事，將非其人，不可。我倚名族，亡秦必矣。」於是從其言，以兵屬項梁。項梁渡淮，黥布、蒲將軍亦以兵屬焉。凡六七萬人，軍不邳。⁶⁰

A következő szövegrészből kiderül, hogy Chen király – akinek felsőbbtségét Xiang Liang elfogadta, de szorosabb kapcsolatba nem került vele – egy vesztett csata után eltűnt, s Qin Jia 秦嘉, egy másik felkelő, aki a térségben magához ragadta a hatalmat, új királyt nevezett ki a helyére. A Chu-beli Jia király 楚假王 (i. e. 209–208), Jing Ju 景駒 személyéről nem sokat tudni, de annyi bizonyos, hogy az egyik Chu-beli királyi családból származott, mivel a Jing nemzetségnevet viselte. Tényleges hatalommal nem rendelkezett, Qin Jia báburalkodóként használta fel őt. (A kínai történelemben

⁵⁹ A mai Jiangsu tartományban, a Si- és a Zhe-folyók találkozásánál, nem messze Xiang Yu szülőhelyétől, Xiaxiangtól.

⁶⁰ *Shiji* 7 [2010]: 674–675.

a hasonlóan zavaros időszakokban általános jelenség volt, hogy az egyes, nem túl előkelő származású, de valós hatalommal [hadsereggel] rendelkező felkelők mozgalmuk legitimálására régi uralkodói családokból származó bábcászárokat ültettek trónra. Ezeknek tényleges hatalmat nem adtak, de formálisan mindenben az ő nevükben jártak el. Ezt a gyakorlatot fogja követni egy ideig Xiang Yu is.)

Xiang Liang itt már nem csupán Qinnel, hanem egy rivális lázadócsoporthal is szembekerült. A hivatkozási alap, természetesen, nem a hatalomvágy, hanem a Chen király iránti hűtlenség, ez az ürügy azonban igen átlátszó, hiszen a valóságban Xiang Liang nem volt Chen She alattvalója.

Ebben az időben Qin Jia trónra emelte Chuban Jing Jut, majd Pengchengtől⁶¹ keletre szembe akart szállni Xiang Lianggal. Xiang Liang erre kijelentette tisztjeinek:

– Chen király kezdte a harcot, de a háborúban nem járt sikerrel, és most nem tudjuk, hogy hol van. Qin Jia pedig elárulta Chen királyt azzal, hogy [Chu királyává] tette Jing Jut. Ez bizony árulás és elvtelenség!

Ezután elküldte katonáit Qin Jia ellen. Qin Jia seregei vereséget szenvedtek, és amikor elmenekültek, [Xiang Liang] Hulingig⁶² kergette őket. Itt Qin Jia szembefordult vele. Már egy napja harcoltak, amikor Jia meghalt, és ekkor a hadserege megadta magát. Jing Ju elmenekült, és Liang földjén halt meg. Xiang Liang Qin Jia hadseregét beolvasztotta a haderejébe, és Hulingnél letáboroztak, hogy onnan induljanak nyugat felé.⁶³

當是時，秦嘉已立景駒爲楚王，軍彭城東，欲距項梁。項梁謂軍吏曰：「陳王先首事，戰不利，未聞所在。今秦嘉倍陳王而立景駒，逆無道。」乃進兵擊秦嘉。秦嘉軍敗走，追之至胡陵。嘉還戰一日，嘉死，軍降。景駒走死梁地。項梁已并秦嘉軍，軍胡陵，將引軍而西。⁶⁴

Ezután Xiang Liang közvetlenül szembekerül Qinnel, méghozzá annak egyik leghíresebb tábornokával, Zhang Hannal 章邯 (i. e. ?–205), aki később átáll az ő oldalára, és jutalmul megkapja tőle a legyőzött Qin területének egyharmadát. Ekkor azonban Zhang még vereséget mér Xiangék seregére:

⁶¹ A mai Jiangsu tartományban a Si-folyó mellett, felfelé a folyón kb. 80 km-re Xiapeitől, Xiang Yu akkori táborhelyétől.

⁶² További 80 km-re felfelé a Si-folyón, a mai Shandong tartomány délnyugati részében.

⁶³ Jiangsu tartományban, kb. 90 km-re északra Nankingtől.

⁶⁴ *Shiji* 7 [2010]: 677–678.

[Az ellenséges Qin-beli] hadsereg Liig⁶⁵ jutott Zhang Han vezetésével. Xiang Liang két segéd tábornokát, Zhu Jishit és Yu Fanjunt⁶⁶ küldte ellenük hadakozni. Yu Fanjun elesett, Zhu Jishi pedig a vesztes csata után visszamenekült Hulingbe. Xiang Liang hadseregével Xuébe⁶⁷ ment, ahol kivégeztette [Zhu] Jishit.

章邯軍至栗，項梁使別將朱雞石、餘樊君與戰。餘樊君死。朱雞石軍敗，亡走胡陵。項梁乃引兵入薛，誅雞石。⁶⁸

Itt már megjelenik az a vonás, a kíméletlenség, amely – legalábbis Sima Qian elbeszélése szerint – a Xiangok bukásának egyik oka lett. Mint látható, Xiang Liang a vesztes alvezérért kivégeztette, s a későbbiekben egész városok jutnak erre a sorsra. Ez a taktika rövidtávon beválhatott, hosszú távon azonban a Xiangok ellen fordította saját alattvalóikat. A következő bekezdésben Xiang Yu, aki most először jut önálló szerephez, szintén kegyetlenségéről tesz tanúbizonyságot:

Xiang Liang egy másik támadást is indított korábban, mégpedig Xiang Yut küldte el, hogy támadja meg Xiangchenget.⁶⁹ Xiangcheng szilárdan ellenállt, nem adta meg magát. Amikor [Xiang Yu] elfoglalta, mindenkit foglyul ejtett és kivégeztetett.⁷⁰ Majd visszatért és jelentést tett Xiang Liangnak.

項梁前使項羽別攻襄城，襄城堅守不下。已拔，皆阬之。還報項梁。⁷¹

Ezután, úgy tűnik, Xiang Liang helyzete némileg megszilárdult. Mint láttuk, korábban Chen király eltűnt, most viszont Xiang Liang tudomására jutott, hogy a király halálát hivatalosan is megerősítették, vagyis a Chu-beli trón üres. Ezért gyűlésre hívta híveit, hogy eldöntsék, mit tegyenek a továbbiakban. A gyűlés érdekessége, hogy – Xiang Liang alárendeltjeként – megjelenik rajta Pei előljárója (Pei gong 沛公), aki nem más, mint Liu Bang, a későbbi legfőbb ellenség. Ekkoriban ő még csak egy kisebb felkelő csapatot vezetett.

⁶⁵ A mai Henan tartományban a Sui-folyó mellett, körülbelül 100 km-re délnyugatra Hulingtól, Xiang Liang táborhelyétől.

⁶⁶ A két segéd tábornokról nem rendelkezünk az itt leírtaknál több információval.

⁶⁷ A mai Shandong tartományban, körülbelül 30 km-re keletre Hulingtól.

⁶⁸ *Shiji* 7 [2010]: 678.

⁶⁹ A mai Shandong tartományban, délre Teng járástól.

⁷⁰ Sima Qian Xiang Yut Han Gaozu életrajzában is kegyetlennek és indulatosnak ábrázolja, olyannak, aki halált és rombolást hagyott maga mögött.

⁷¹ *Shiji* 7 [2010]: 678.

Xiang Liang hallotta, hogy Chen király halála bizonyosságot nyert, ezért összehívatta Xuében a segéd tábornokait, hogy tanácskozzák meg a további teendőket. Ekkortájt Pei⁷² előjárója is elindult, hogy részt vegyen a gyűlésen.

項梁聞陳王定死，召諸別將會薛計事。此時沛公亦起沛，往焉。⁷³

A Xue-beli gyűlésen jelenik meg először az elbeszélésben az idős Fan Zeng 范增 (i. e. 277–204), aki Xiang Yu legfontosabb tanácsadója lesz (s akitől Liu Bang majd csellel idegeníti el). Az ő tanácsa lesz a mérvadó:

A Juchao-beli⁷⁴ Fan Zeng hetvenéves volt. Egyszerű életet élt, de szeretett különleges tervekkel előrukkolni, ezért elment Xiang Lianghoz, és a következő tanácsot adta neki:

– Chen Shengnek (= Chen She) vereséget kellett szenvednie, ez nem vitás. De amikor Qin legyőzte mind a hat államot, Chu volt a legártatlanabb mind közül. Amióta Huai király elment Qinbe, és onnan többé nem térhetett vissza,⁷⁵ a Chu-beliek szüntelenül őt gyászolják. A Chu-beli Nan mester⁷⁶ ezt mondta: „Ha Chuból már csak három család maradna életben, akkor is Chu lesz az, amely elpusztítja Qint”.⁷⁷ Nemrég Chen Sheng kezdte a háborúskodást, de magát tette meg [Chuban] királlyá, nem pedig a Chu-beli királyi család egy leszármazottját. Emiatt a hatalma nem növekedett. Te a Jangcétól keletre lázadtál fel, és ezért a tábornokok darazsakként versengve egymással hozzád akarnak csatlakozni. Mindez azért van így, mert úgy gondolják, hogy mivel a családod nemzedékről nemzedékre tábornokként szolgálta Chut, egész biztosan egy Chu-beli királyi leszármazottat fogságba fogsz magtenni királlyá.

Xiang Liang helyeselve szavait elment, és megkereste a Chu-beli Huai király unokáját, Xint, aki közember volt, és mások birkáit legeltette. [Xiang Liang] a nép akaratának engedelmességgel kinevezte őt a Chu-beli Huai királynak. Chen Ying lett „Chu országának legfőbb tartóoszlopa” (*Chu shang zhudi*

⁷² A mai Jiangsu tartományban, a Si-folyó mellett, körülbelül 20 km-re Hulingtől.

⁷³ *Shiji* 7 [2010]: 678.

⁷⁴ A mai Anhui tartományban, nem messze Anqing várostól.

⁷⁵ Chu és Qin harcairól lásd Maspero 1978: 319–327.

⁷⁶ Nan mester, Nan gong 南公, szó szerint „Déli mester”: nem tudjuk, hogy a név kit takar. A *Hanshu* bibliográfiai fejezetében mindenestre szerepel egy ilyen című, azóta elveszett könyv, tehát valószínűleg a korban ismert személyiségről van szó (*Hanshu* 30: 1733).

⁷⁷ A fenti idézet a már említett kibékíthetetlen ősi ellentétre utal, amelyet a Chu-beli Xiang Yu fog megbosszulni. Sima Qian így érzékelteti a vállalkozás nemes indíttatását (az ősök tisztelete).

楚上柱國),⁷⁸ és öt járást kapott adománybirtokul. Huai király Xuyibe⁷⁹ helyezte át a fővárost. Xiang Liang pedig kinevezte magát Wuxin 武信君, vagyis a Hadi Erények és a Megbízhatóság urává.

居鄴人范增，年七十，素居家，好奇計，往說項梁曰：「陳勝敗固當。夫秦滅六國，楚最無罪。自懷王入秦不反，楚人憐之至今，故楚南公曰『楚雖三戶，亡秦必楚』也。今陳勝首事，不立楚後而自立，其勢不長。今君起江東，楚讜午之將皆爭附君者，以君世世楚將，為能復立楚之後也。」於是項梁然其言，乃求楚懷王孫心民間，為人牧羊，立以為楚懷王，從民所望也。陳嬰為楚上柱國，封五縣，與懷王都盱台。項梁自號為武信君。⁸⁰

Xiang Liang tehát, a már fentebb említett szokásnak megfelelően az egyik Chu-beli uralkodói család leszármazottai közül kiválaszt egy megfelelőnek tűnőt, és megteszi őt királynak. Fontos, hogy a király a Huai uralkodói nevet kapja, vagyis ugyanúgy nevezik, mint elődjét, azt a Huai királyt, akit Qin annak idején törbe csalt. A Chu-beli vezetés ezzel is nyilván azt akarja kifejezni, hogy harca Qin ellen igazságos háború, amely a kilencven évvel korábbi sérelem megtorlásáért folyik. Ugyanakkor úgy tűnik, Xiang Liang igen óvatos a leendő király kiválasztásában. A birkalegeltetés hagyományosan a lenézett „barbárok” foglalkozása, Xiang tehát a lehető legalacsonyabb pozícióból emeli fel Huai királyt – ez azt jelenti, hogy nincs hatalmi bázisa, kapcsolatrendszere, tehát nem fenyegetheti Xiang Liang hatalmát.

Xiang Liang a tanácskozás után megkezdte a Qin elleni hadműveleteket, és hatalmas vereséget mér a Qin seregekre:

Néhány hónap múlva Xiang Liang hadserege élén megtámadta Kangfut,⁸¹ majd a Qi-beli Tian Rong 田榮 (i. e. ?–205)⁸² és Long Ju lovasparancsnok seregeivel közös erővel felmentették Donge-t,⁸³ ahol nagy vereséget mértek Qin seregére.

⁷⁸ A tiszteletbeli címet eddig Xiang Liang bitorolta Shao Ping hamisan kiadott parancsa alapján.

⁷⁹ A mai Jiangsu tartományban, 150 km-re északra Nankintól, Xuyi város mellett.

⁸⁰ *Shiji* 7 [2010]: 680.

⁸¹ A mai Shandong tartományban, Jining várostól délre.

⁸² A valaha volt nagy Qi állam területén kitört egyik Qin-ellenes lázadás vezetője. Qiben korábban Tian Rong bátyja, Tian Dan 田擔 (i. e. ?–208) kezében volt a hatalom, de őt Zhang Han, a híres Qin-beli tábornok legyőzte és megölte. Tian Rong összegyűjtötte bátyja seregének maradványát, és Donge-be vonult, itt sietett a segítségére Xiang Liang.

⁸³ A mai Shandong tartományban, 30 km-re Yanggu várostól, s mintegy 150 km-re északnyugatra Xuétől, a Xiang Liang összehívta gyűlés színhelyétől.

居數月，引兵攻亢父，與齊田榮、司馬龍且軍救東阿，大破秦軍於東阿。⁸⁴

Xiang Liang ezzel megmentette Qit a Qin seregek inváziójától, ugyanakkor Qiben véres belharc vette kezdetét az uralkodó Tian nemzetség soraiban. Mivel az északkeleti Qi a kor egyik legnagyobb hagyományokkal és tartalékokkal rendelkező, stratégiai fontosságú területe, a Qi-beli viszonyok fontos hatással lesznek Xiang Liang és Xiang Yu sikereire és kudarcaira. Tulajdonképpen Xiang Yu végső bukásának is az lesz az oka, hogy kénytelen lesz erejét megosztani Liu Bang és a távoli Qi között. A Qi-beli belviszályok, amelyekbe Xiang Liang is belekeveredett, így alakultak:

Tian Rong visszatért seregeivel [Qibe] és elűzte [Tian] Jia 田假 (i. e. ?–205) királyt,⁸⁵ aki Chuba menekült. [Tian] Jia főminisztere, Tian Jiao pedig Zhaóba menekült. [Tian] Jiao öccse, Tian Jian, aki régebben Qi tábornoka volt, most Zhaóban lakott, és nem mert visszatérni [Qibe]. Tian Rong Tian Dan fiát, [Tian] Fut tette meg királlyá Qiben.⁸⁶

Miután Xiang Liang Donge-nél legyőzte a Qin seregeket, tovább üldözte őket. Többször is követet küldött Qibe segédcsapatokat kérni, hogy velük együtt folytathassa útját nyugatra. Tian Rong azonban kijelentette:

– Ha Chuban megölte Tian Jiát, Zhaóban pedig Tian Jiaót és Tian Jiant, akkor küldünk nektek seregeket, egyébként viszont nem!

Xiang Liang erre így válaszolt:

– Tian Jia egy velünk szövetséges ország királya volt, és amikor bajban volt, hozzám menekült. Nem ölhetem meg!

[Hozzá hasonlóan] a Zhao-beliek sem ölték meg Tian Jiaót és Tian Jiant, hogy ezzel szövetséget köthessenek Qivel. Qi ezért nem küldött sereget Chu megsegítésére.

⁸⁴ *Shiji* 7 [2010]: 682.

⁸⁵ Tian Jia azután ült a trónra, hogy Tian Dant, a lázadók korábbi vezetőjét a Qin-beli császári sereg legyőzte és megölte. Tian Rong, Tian Dan öccse azonban nem fogadta el Tian Jia uralmát, ezért amikor Xiang Liang segítségével Donge-nél legyőzte az őt szorongató császári sereget, azonnal Tian Jia ellen fordult.

⁸⁶ Bátyja fiának trónra ültetésével a hatalom Qiben természetesen Tian Rong kezébe került.

田榮即引兵歸，逐其王假。假亡走楚。假相田角亡走趙。角弟田閒故齊將，居趙不敢歸。田榮立田儋子市爲齊王。項梁已破東阿下軍，遂追秦軍。數使使趣齊兵，欲與俱西。田榮曰：「楚殺田假，趙殺田角、田閒，乃發兵。」項梁曰：「田假爲與國之王，窮來從我，不忍殺之。」趙亦不殺田角、田閒以市於齊。齊遂不肯發兵助楚。⁸⁷

Xiang Liang tehát – a korban szokatlan módon – nem hajlandó a pillanatnyi előny reményében megsérteni a vendégbarátság ősi törvényét. Így egy elavult erkölcsi norma védelmében kénytelen lemondani az erős Qi támogatásáról a Qin elleni harcban. Sőt rövid büntető hadjáratot indít Qi ellen, amelyet a két későbbi halálos ellenség, Xiang Yu és Liu Bang (ekkori címén: Pei előjárója) közösen vezet:

Xiang Liang külön hadjáratra küldte Xiang Jit és Pei előjáróját Chengyang⁸⁸ ellen, ahol azok mindenkit lemészároltak. Majd nyugatra tartva, Puyangtól⁸⁹ keletre legyőzték Qin seregeit [is]. A Qin csapatok behúzódtak Puyangba.⁹⁰ Xiang Ji és Pei előjárója ezután megtámadták Dingtaót.⁹¹ Mielőtt Dingtao elesett volna, elvonultak, nyugaton Yongqiuig⁹² végigdúlták a földeket, és [folyamatosan] nagy vereségeket mértek a Qin seregére. Lenyakzták Li Yout 李由 (i. e. ?–208).⁹³ A visszafelé vezető úton megtámadták Waihuangot,⁹⁴ de mielőtt az elesett volna,⁹⁵ Xiang Liang elindult Donge-ből. Nyugaton Dingtaóig nyomult, ahol újra szétverte a Qin seregeket.

項梁使沛公及項羽別攻城陽，屠之。西破秦軍濮陽東，秦兵收入濮陽。沛公、項羽乃攻定陶。定陶未下，去，西略地至離丘，大破秦軍，斬李由。還攻外黃，外黃未下，項梁起東阿。西，比至定陶，再破秦軍。⁹⁶

⁸⁷ *Shiji* 7 [2010]: 682.

⁸⁸ A mai Shandong tartományban, 30 km-re Dingtaótól, nem messze Xiang Liang korábbi tartózkodási helyeitől, Xuétől és Donge-től.

⁸⁹ A mai Hebei tartomány délkeleti részében, a modern kori Puyang város mellett, 80 km-re nyugatra a hadjárat előző állomásától, Chengyangtól. A város ekkor fontos tartományi székhely volt

⁹⁰ A Qin seregek Puyang város védelmére csatornát ástak, és vízzel vették körül magukat.

⁹¹ A mai Északnyugat-Shandongban, a hasonló nevű város mellett, 60 km-re Puyangtól.

⁹² A mai Henan tartományi Kaifengtől 30 km-re délkeletre, 100 km-re délnyugatra Dingtaótól.

⁹³ Li Sinek 李斯 (i. e. 246–207), az Első Császár híres és gyűlölt főminiszterének fia, aki ekkoriban a Háromfolyó (Sanchuan) tartomány kormányzója volt. Kivégzése nagy diadalt jelentett a lázadók, s nagy csapást Qin számára. Li Youról bővebben lásd Li Si *Shiji*-beli életrajzát, *Shiji* 87 [1963]: 2559–2561.

⁹⁴ 30 km-re északkeletre Yongqiu-tól, 50 km-re keletre Kaifengtől.

⁹⁵ A szöveg itt idő- és térbeli ellentmondások miatt nehezen értelmezhető (lásd Nienhauser 1994a: 184–185. n. 67).

⁹⁶ *Shiji* 7 [2010]: 682.

A hadjáratnak Qi megbüntetése mellett stratégiai célja is volt: megtisztította az északkeleti területeket a császári erőktől, így Xiang Liang anélkül vonulhatott nyugatra Qin ellen, hogy jelentősebb Qin-beli sereg fenyegette volna a hátát.

Még mielőtt azonban a nagy nyugati hadjárat megindult volna, Xiang Liang – Sima Qian elbeszélése szerint – az eddigi diadalok miatt elbizakodottá vált, ami a veszét okozta:

Mivel Xiang Yuék lefejezték Li Yout, a továbbiakban [Xiang Liang] egyre kevesebbre becsülte Qint, és ez gőgössé tette őt. Song Yi 宋義 (i. e. ?–207)⁹⁷ ezért így figyelmeztette:

– Ha a győzelmes csata után a tábornok gőgössé válik, a katonák pedig ellustulnak, annak vereség lesz a vége. Mostanában elég lusták a katonáid, Qin hadserege pedig napról napra erősödik. Féltetek téged, uram.

Xiang Liang nem hallgatott rá, és ezután Song Yit követként Qibe küldte. Az úton [Song Yi] összefutott egy Qi-beli követtel, Gaoling urával, Xiannel, és azt kérdezte tőle:

– Wuxin urához (= Xiang Lianghoz) méysz?

– Igen.

– Menj lassan, hogy elkerülhesd a halált, mert Wuxin urának serege egész biztosan vereséget fog szenvedni. Ha gyorsan méysz, bizony baj fog érni téged!

Qin, mint várható volt, hadsereget szervezett, s erősítést küldött Zhang Hannak, aki megtámadta Chut. [Zhang Han] Dingtaónál hatalmas vereséget mért [Chura], s ebben a csatában Xiang Liang is elesett.

項羽等又斬李由，益輕秦，有驕色。宋義乃諫項梁曰：「戰勝而將驕卒惰者敗。今卒少惰矣，秦兵日益，臣爲君畏之。」項梁弗聽。乃使宋義使於齊。道遇齊使者高陵君顯，曰：「公將見武信君乎？」曰：「然。」曰：「臣論武信君軍必敗。公徐行即免死，疾行則及禍。」秦果悉起兵益章邯，擊楚軍，大破之定陶，項梁死。⁹⁸

⁹⁷ Song Yi korábban Chu állam főminisztere volt, ezekben az években a Xiangok táborához csatlakozott.

⁹⁸ *Shiji* 7 [2010]: 684.

A történet erősen anekdotikus jellegű, hitelessége megkérdőjelezhető. Valószínűleg azért illesztette be Sima Qian az elbeszélésébe, hogy megerősítse a művében sok helyen hangsúlyozott tanulságot: tetteink még ebben az életben visszazárlnak a fejünkre, ha nem a helyes elvek szerint viselkedünk, akkor azért bűnhődni fogunk. Xiang Liang halála nyilván történelmi tény, de Sima Qian úgy érezte, hogy a korábbi sikerek után meg kell magyaráznia Xiang Liang bukásának okát. A legkézenfekvőbb – erősen toposz jellegű – válasz az, hogy Xiang Liang elbizakodottá vált, nem hallgatott bölcs tanácsadóira, ezért vesznie kellett. A történet egyébként arra is jó, hogy megmagyarázza a korábban nem említett Song Yi gyors felemelkedését.

Xiang Liang halála megrendítette Chu pozícióit, s az alvezérek – egyelőre még közösen – visszavonultak keletre:

[Eközben] Pei előjárója és Xiang Yu elhagyta Waihuangot, és megtámadta Chenliut,⁹⁹ de a város erősen ellenállt, nem tudták bevenni. Pei előjárója és Xiang Yu ekképpen tervezgettek:

– Xiang Liang hadseregét szétverték, a tisztok és a közkatonák pedig meg vannak rettenve.

Ezután fogták magukat, s Lü Chen hadaival egyesülve visszatértek keletre. Lü Chen Pengchengtől¹⁰⁰ keletre, Xiang Yu a várostól nyugatra, Pei előjárója pedig Dangnál¹⁰¹ táborozott le.

沛公、項羽去外黃攻陳留，陳留堅守不能下。沛公、項羽相與謀曰：「今項梁軍破，士卒恐。」乃與呂臣軍俱引兵而東。呂臣軍彭城東，項羽軍彭城西，沛公軍碭。¹⁰²

Ezzel Xiang Yu gyakorlatilag visszavonult bázis területére, ahol körülbelül 80 km hosszan védelmi vonalat épített ki. Ennek fő eleme volt a három hadsereg.

A Qin seregek a lázadókra hatalmas vereséget mértek Dingtaónál, ahol a vezér, Xiang Liang is elesett, ezzel Qin vezetése megoldottnak tekintette a problémát. Zhang Han éjszaka támadott, katonáinak még a száját is betömte, nehogy megszólaljanak. Így hatalmas vereséget mért a lázadó csapatokra.

⁹⁹ A mai Kaifengtől néhány kilométerre délkeletre, Waihuangtól 30 km-re délnyugatra.

¹⁰⁰ A mai Jiangsu tartományban, a Si- és a Zhe-folyók találkozásánál, nem messze Xiang Yu szülőhelyétől, Xiaxiangtól.

¹⁰¹ A mai Henan tartomány keleti részében 15 km-re északra Yongchengtől.

¹⁰² *Shiji* 7 [2010]: 684–685.

[A Qin-beli] tábornok, Zhang Han, miután vereséget mért Xiang Liang seregére, úgy vélte, hogy a Chu területén lévő seregek miatt nem érdemes aggódni. Ezért átkelt a Sárga folyón, és megtámadta, majd leverte Zhaót.¹⁰³ Ebben az időben [Zhaóban] Zhao Xie 趙歇 (i. e. ?–205) volt a király, aki Chen Yu 陳餘 (i. e. ?–205) főparancsnokkal és Zhang Er főminiszterrel¹⁰⁴ együtt Juluba¹⁰⁵ menekült. Zhang Han azt parancsolta Wang Linek és She Jiannek,¹⁰⁶ hogy kerítsék be Julut. Zhang Han maga a várostól délre táborozott le, ahol fallal védett folyosót építtetett, amelyen keresztül a seregének gabonát tudott szállítani. [A Zhao-beli] Chen Yu főparancsnok Julutól északra táborozott le. Ezt a hadsereget nevezték a „Sárga-folyótól északra állomásozó hadseregnek”.

章邯已破項梁軍，則以爲楚地兵不足憂，乃渡河擊趙，大破之。當此時，趙歇爲王，陳餘爲將，張耳爲相，皆走入鉅鹿城。章邯令王離、涉閒圍鉅鹿，章邯軍其南，築甬道而輸之粟。陳餘爲將，將卒數萬人而軍鉅鹿之北，此所謂河北之軍也。¹⁰⁷

Az ideiglenesen legyőzött Chuban Huai király, akit, mint láttuk, Xiang Liang emelt ki a birkapásztorok közül, a Xiang Liang halálával támadt hatalmi úrt kihasználva igyekszik a maga javára átalakítani a Chu-beli hatalmi viszonyokat:

Miután Chu seregeit Dingtaónál szétverték, Huai király rettegett, ezért Xuyiből [a fővárosból] elment Pengchengbe, és ott [csapataival] egyesült a Xiang Yu és Lü Chen vezette seregekkel. [Huai király] Lü Chent megtette a „sokaság igazgatójává” (*situ* 司徒),¹⁰⁸ apját, Lü Qinget pedig főminiszterré nevezte ki. Pei előljáróját kinevezte Dang tartomány kormányzójává, aki emellett a Wuan¹⁰⁹ fejedelme címet is viselhette, továbbá a Dang tartományi seregek hadvezére lett.

¹⁰³ Minderre i. e. 207 kilencedik és tizedik hónapjában került sor.

¹⁰⁴ Chen Yut és Zhang Ert még Chen She, az első lázadó küldte Zhaóba támogatásért. Ők tették meg Zhao királyává Zhao Xiét, aki Zhao régi uralkodói családjából származott. Ezekben az időkben azonban Zhao Xie nem volt több mint Chen Yu és Zhang Er bábja.

¹⁰⁵ A mai Hebei tartományban, Handantól 70 km-re északkeletre, nem messze a mai Pingxiangtól.

¹⁰⁶ Qin-beli tábornokok.

¹⁰⁷ *Shiji* 7 [2010]: 686.

¹⁰⁸ A „sokaság igazgatója” ősi (legkésőbb Zhou-kori) cím, azt a minisztert jelöli, aki a közmunkákért, sorozásért, a mezőgazdaságért, a helyi közigazgatásért felel (Maspero 1978: 74–75).

¹⁰⁹ A mai Hebei tartományban, Handan várostól néhány kilométerre nyugatra, a modern Wuan mellett.

楚兵已破於定陶，懷王恐，從盱台之彭城，并項羽、呂臣軍自將之。以呂臣爲司徒，以其父呂青爲令尹。以沛公爲碭郡長，封爲武安侯，將碭郡兵。¹¹⁰

Mint látható, az önállósulni vágyó Huai király Xiang Yuról „elfeledkezett” a tisztségek adományozásakor, s Liu Bangot, illetve az eddig jelentős szerepet nem játszó Lü családot támogatta. Sőt, gyakorlatilag Xiang Yu felettesévé tette azt a Song Yit, aki annak idején megjósolta Xiang Liang bukását:

Gaoling ura, az a Qi-beli követ, akivel Song Yi korábban találkozott, ekkoriban a Chu-beliek táborában tartózkodott, ahol Chu királyának a következőket mondta:

– Song Yi azt mondta nekem, hogy Wuxin urának (= Xiang Liangnak) hadserege hamarosan vereséget fog szenvedni, és lám, eltelt néhány nap, s a hadsereget, amint megjósolta, legyőzték. A katonák még hadba sem szálltak, de ő már előre látta a vereségüket. Ki ismerné [igazán] a hadakozást, ha nem ő?

A király hívatta Song Yit, hogy vele vitassa meg az ügyeket, s mivel nagyon elégedett volt vele, kinevezte őt fővezérré (*shang jiangjun* 上將軍). [Huai király] Xiang Yut másodtábornokká (*cijiang* 次將) és Lu fejedelmévé, Fan Zenget pedig harmadtábornokká (*mojiang* 末將) nevezte ki, azzal, hogy mentsék fel Zhaót. Az összes másodrangú tábornokot Song Yi parancsnoksága alá helyezték, továbbá a király a „királyi leszármazott és a tábornoki főveg viselője” (*qingzi guanjun* 卿子冠軍)¹¹¹ címet adományozta neki.

初，宋義所遇齊使者高陵君顯在楚軍，見楚王曰：「宋義論武信君之軍必敗，居數日，軍果敗。兵未戰而先見敗徵，此可謂知兵矣。」王召宋義與計事而大說之，因置以爲上將軍，項羽爲魯公，爲次將，范增爲末將，救趙。諸別將皆屬宋義，號爲卿子冠軍。¹¹²

Xiang Yu ezt természetesen nem tűrhette – ne feledjük, hogy Huai királyt eredetileg Xiang Liang emelte trónra. A túl nagy hatalomra szert tevő Song Yivel Xiang Yu egy katonai kérdés ürügyén számolt le, de feltételezhetjük, hogy a valódi ok a hatalmi rivalizálás volt:

¹¹⁰ *Shiji* 7 [2010]: 687.

¹¹¹ A fenti cím máshol nem szerepel, viselőjének funkciója ismeretlen.

¹¹² *Shiji* 7 [2010]: 688.

Ezután Anyangba vonultak, ahol negyvenhat napot rostokoltak. Xiang Yu azt mondta:

– Hallottam, hogy Qin hadserege körbevette Zhao királyát Julunál, gyorsan keljünk át seregeinkkel a Sárga-folyón. Így mi, Chu-beliek kívülről támadunk, míg a Zhao-beliek belülről támadnak majd, és bizonyos, hogy vereséget mérünk Qin seregére.

Song Yi így torkollta le:

– Ne tegyük ezt! Hiszen nem ugyanolyan erővel kell lecsapni a tetűre, mint az ökör [hátán lévő] bögölyre! Most Qin Zhaót ostromolja, s ha győz, seregei kifáradnak, és mi ezt ki tudjuk használni. Ha pedig veszít, dobjainkkal nyugatra vonulunk, és [egyszerűen] elfoglaljuk Qint. [A legjobb lesz], ha Qin és Zhao harcol egymás ellen. Fegyverforgatásban nem érek fel veled, de ha leülünk és terveket kovácsolunk, abban én vagyok a jobb.

[Song Yi] ezután a következő rendeletet bocsátotta ki:

– Azok, akik olyan kíméletlenek, mint a tigris, vagy olyan vadak, mint a kos, vagy olyan mohók, mint a farkas, vagy olyan erőszakosak, hogy nem lehet őket kordában tartani, azokat mind le kell fejezni.

Ezután [Song Yi] elküldte fiát, Song Xiangot Qibe főminiszternek. Wuyanig¹¹³ saját maga is elkísérte, és ott [búcsúzóul] nagy lakomát csapott. Az idő közben hidegre fordult, és emellett sok eső is esett. A tisztek és a katonák fáztak és éheztek. Xiang Yu így szónokolt nekik:

– [Kezdetben] egyesíteni akartuk erőinket, hogy Qin ellen forduljunk, de mi mégis itt vesztegelünk, és nem megyünk tovább. Az idej rossz év volt, a nép nélkülözött, a tisztek és a katonák pedig csak tárgyökeret és babot ettek. A seregek gabonának [régóta] nyomát sem látták, [Song Yi] pedig vígan lakomázik! Ahelyett, hogy katonáit átvezetné a Sárga-folyón Zhaóba, ahol élelmet tudnánk szerezni. Majd seregeit egyesíthetné Zhaóval, és Qin ellen vonulhatna. Song Yi azt mondja, hogy „használjuk ki [Qin] fáradtságát”. De Qin, ha félelmetes erejével rátámad az újonnan alapított Zhaóra, biztos, hogy le fogja győzni. Zhao leverésével pedig Qin meg fog erősödni, és hol lesz az a kimerültség, amelyet mi kihasználhatunk? Ráadásul az országunk (Chu)

¹¹³ A mai Shandong tartomány Dongping járásától délkeletre.

nemrég szenvedett vereséget, lám, királyunk mégsem képes békében élni. A [király] a határokon belül minden katonát összegyűjtött, és [Song Yi] tábornok irányítása alá rendelt. Az, hogy az országban béke vagy zűrzavar lesz, ezen a támadáson fog múlni. [Song Yi] nem a tisztekkel és a katonákkal törődik, hanem csak a saját érdekeivel! Az ilyen ember nem a föld- és gabonaoltárokat szolgálja.¹¹⁴

Xiang Yu kora reggel kihallgatásra ment Song Yi főtábornokhoz. A sátorban Song Yi fejét levágta, majd kijött, és kijelentette a katonák előtt:

– Song Yi Qivel szövetekezett Chu ellen, Chu királya ezért titokban megparancsolta nekem, hogy öljem meg.

Ekkor az összes parancsnok alávetette magát az akaratának, és egyik sem mert ellene szegülni. Mindannyian azt mondták:

– A te családod volt az, aki kezdetben trónra emelte Chu királyát. Most pedig [csak] egy lázadót öltél meg.

行至安陽，留四十六日不進。項羽曰：「吾聞秦軍圍趙王鉅鹿，疾引兵渡河，楚擊其外，趙應其內，破秦軍必矣。」宋義曰：「不然。夫搏牛之虻不可以破蟻蝨。今秦攻趙，戰勝則兵罷，我承其敝；不勝，則我引兵鼓行而西，必舉秦矣。故不如先鬥秦趙。夫被堅執銳，義不如公；坐而運策，公不如義。」因下令軍中曰：「猛如虎，很如羊，貪如狼，彊不可使者，皆斬之。」乃遣其子宋襄相齊，身送之至無鹽，飲酒高會。天寒大雨，士卒凍飢。項羽曰：「將戮力而攻秦，久留不行。今歲饑民貧，士卒食芋菽，軍無見糧，乃飲酒高會，不引兵渡河因趙食，與趙并力攻秦，乃曰『承其敝』。夫以秦之彊，攻新造之趙，其勢必舉趙。趙舉而秦彊，何敝之承！且國兵新破，王坐不安席，埽境內而專屬於將軍，國家安危，在此一舉。今不恤士卒而徇其私，非社稷之臣。」項羽晨朝上將軍宋義，即其帳中斬宋義頭，出令軍中曰：「宋義與齊謀反楚，楚王陰令羽誅之。」當是時，諸將皆懼服，莫敢枝梧。皆曰：「首立楚者，將軍家也。今將軍誅亂。」¹¹⁵

Song Yi megölése alkalmat ad Sima Qiannek arra, hogy kiegészítse a Xiang Yuról eddig alkotott képet: hőse olyan ember, aki a hatalom megszerzéséért

¹¹⁴ Vagyis: nem az ország érdekeit szolgálja.

¹¹⁵ *Shiji* 7 [2010]: 688–689.

képes hidegvérrel, átlátszó ürüggyel megölni vetélytársát. Xiang Yu azzal, hogy meggyilkolta Huai király kegyencét, gyakorlatilag egyeduralomra tett szert a Chu-beli seregben, s ezt már Huai király is kénytelen elismerni:

Ezután együtt megtették Xiang Yut megbízott főparancsnoknak. [Xiang Yu] embereket küldött, hogy vegyék üldözőbe Song Yi fiát. [A küldöttek a fiút] Qiben utolérték és megölték. Majd [Xiang Yu] elküldte Huai királyhoz Huan Chut, hogy jelentse az eseményeket. Huai király jóváhagyta [döntését], és kinevezte főparancsnokká. Mind Danyang urát,¹¹⁶ mind Pu tábornokot Xiang Yu parancsnoksága alá helyezte. Xiang Yunek, miután megölte a „királyi leszármazott és a tábornoki főveg viselője” [címet viselő Song Yit], a hatalma akkora volt, hogy megrengette Chu országát, és neve ismertté vált a fejedelemségekben.

乃相與共立羽爲假上將軍。使人追宋義子，及之齊，殺之。使桓楚報命於懷王。懷王因使項羽爲上將軍，當陽君、蒲將軍皆屬項羽。項羽已殺卿子冠軍，威震楚國，名聞諸侯。¹¹⁷

A továbbiakban, miután a belviszályokat rendezte, Xiang Yu végre megindítja a Qin elleni hadjáratot. Először a Qin által szorongatott Zhaót menti fel – ez volt az a hadjárat, amelyet Song Yi annyira ellenzett. Ekkor hajta végre azt a cselekedetét, amely Kínában legalább annyira közismert, mint Európában a gordiuszi csomó átvágása vagy a Rubiconon való átkelés: Xiang Yu egy folyón átkelve elsüllyeszti maga mögött a csónakjait, hogy seregében ne merülhessen fel a visszafordulás gondolata. A hadjárat fényes sikerrel végződik, s eredményeképpen Xiang Yu a többi lázadó – Sima Qian szóhasználatában: „a fejedelmek” (*zhuhou* 諸侯) – felé kerekedik:

Ezután elküldte Danyang urát és Pu tábornokot húszezer főnyi sereggel a [Zhang-]folyón túlra,¹¹⁸ hogy mentsék fel [a Zhao-beli] Julut 巨鹿. Ők a csatározásokban lassan fölényre tettek szert, de Chen Yu [a végső győzelem elnyerése érdekében] erősítést kért. Xiang Yu ezért összes katonájával átkelt a folyón. [A túlparton] valamennyi csónakját elsüllyesztette, a főzőüstöket és az edényeket széttörette, a tábornokot felégettette, [s a sereg csak] háromnapos ételme-

¹¹⁶ Azonos a már említett Qing Puval.

¹¹⁷ *Shiji* 7 [2010]: 689–694.

¹¹⁸ A folyó Handan város mellett folyt, három oldalról körülölelve azt.

vehetett magához. Ezzel a tettevel azt akarta megmutatni, hogy katonái elszánták magukat a halálra, és egy sincs közülük, aki vissza szeretne térni. Ezután Wang Lit 王離 (i. e. ?–207) bekerítették, és összecsaptak a Qin hadsereggel. [Először] a fallal szegélyezett folyosót törték át,¹¹⁹ ahol nagy pusztítást végeztek. Majd megölték Su Jiaót, és fogságba ejtették Wang Lit. She Jian 涉間 (i. e. ?–207) nem hódolt be Chunak, inkább tűzbe vetette magát.

[Ettől kezdve] Chu hadereje túlszárnyalta a többi fejedelemséget, [ezért a többi fejedelemség csatlakozott], és a fejedelemségek hadai elindultak felmenteni Julut. [A hadak] több mint tíz sáncot emeltek, de egyikből se mertek előjönni a katonák. Amikor Chu megtámadta Qint, a többi fejedelemség tábornokai a sáncokról nézték [a harcot]. A Chu-beli vitézek közül egy sem volt, aki nem ért volna fel tíz másik legénnyel. A Chu-beli katonák csatakiáltása olyan hangos volt, hogy megrengette az eget. A fejedelemségek csapatai közül egy sem volt, amelyik ne félt volna tőlük rettenetesen. Amikor legyőzték a Qin sereget, Xiang Yu kihallgatáson fogadta a fejedelemségek tábornokait. Azok, amikor túljutottak a külső kapun, mind térden csúsztak elé, és egyikük sem merte felemelni a fejét és ráemelni a tekintetét. Xiang Yu ettől kezdve lett a fejedelemségek főparancsnoka, és a fejedelmek mind alávetették magukat neki.

乃遣當陽君、蒲將軍將卒二萬渡河，救鉅鹿。戰少利，陳餘復請兵。項羽乃悉引兵渡河，皆沈船，破釜，燒廬舍，持三日糧，以示士卒必死，無一還心。於是至則圍王離，與秦軍遇，九戰，絕其甬道，大破之，殺蘇角，虜王離。涉間不降楚，自燒殺。當是時，楚兵冠諸侯。諸侯軍救鉅鹿下者十餘壁，莫敢縱兵。及楚擊秦，諸將皆從壁上觀。楚戰士無不一以當十，楚兵呼聲動天，諸侯軍無不人人惶恐。於是已破秦軍，項羽召見諸侯將，入轅門，無不膝行而前，莫敢仰視。項羽由是始為諸侯上將軍，諸侯皆屬焉。¹²⁰

Kialakult tehát az a helyzet, amely miatt Sima Qian az „alapvető évkönyvek” közé illesztette be Xiang Yu történetét: Xiang Yu a Qinen kívüli területek legnagyobb hatalmú személyiségévé vált, s sikerült parancsnoksága alatt egyesíteni a többi lázadó „fejedelem” seregét. Ettől kezdve egészen addig, amíg Liu Bang nyíltan szembe nem fordul vele, Kínában Xiang Yu rendelkezik a legnagyobb hatalommal. Ezt a hatalmat Xiang Yu a gyors összeomlás felé tartó Qin megsemmisítésére fordítja.

¹¹⁹ Ezen a speciális folyosón szállították a Qin-beliek a gabonát.

¹²⁰ *Shiji* 7 [2010]: 694.

Qinben mindeközben a fiatal, szűk látókörű, gőgös és kegyetlen Második Császár ült a trónon, aki teljesen az egyik eunuch, Zhao Gao 趙高 (i. e. ?–207) befolyása alá került – legalábbis Sima Qian szerint. A Qin-dinasztia egészének, s különösen utolsó éveinek Sima Qian-féle ábrázolását azonban erős fenntartásokkal kell kezelnünk. A Han-dinasztiának, mint minden új rezsimnek, az állt érdekében, hogy az őt megelőző kormányzatot a lehető legrosszabb színben tüntesse fel, hiszen ezzel megerősíthette saját legitimitását. Ez alól a követelmény alól valószínűleg Sima Qian sem tudta kivonni magát, ezért a Qinnel foglalkozó fejezeteinek jelentős része inkább tekinthető Qin elleni vádiratnak, mint hiteles történeti forrásnak. Ez különösen igaz a Qin-ház utolsó éveire: a történetírónak bizonyítania kellett, hogy a Második Császár uralmánál semmi nem lehetett volna romlottabb, kegyetlenebb és ostobább, hiszen az – alacsony származású – Han-dinasztia legfőbb legitimitációját az adta, hogy a Qin-ház egyre fokozódó rémuralma után végre békét és elviselhető körülményeket teremtett az Égalattiban.

Mindez illeszkedett Sima Qian egyik fontos – már említett – mondanivalójához: aki embertelenül, gőgösen viselkedik, az elnyeri méltó büntetését. Ezért kellett pusztulnia a Qin-háznak és Xiang Liangnak is. Sima Qian, történeteinek vonalvezetésével, már a szokásos dinasztikus kínai történetírás előfutárának tekinthető. Az alábbi, anekdotikus színezetű történet is erről szól: Qint saját vezetőinek ostobasága miatt érte az a csapás, hogy egyik legfontosabb tábornoka, Zhang Han átállt Chuhoz. Ha a tábornokot megbecsülték volna, talán elkerülhették volna a bukást:

Zhang Han seregei JiYuannél,¹²¹ Xiang Yu seregei pedig a Zhang-folyótól délre táboroztak, de egyikük sem szállt harcba a másikkal. Közben a Qin hadsereg visszavonulása miatt a Második Császár elküldött valakit, hogy megfeddje Zhang Hant. Zhang Han megijedt, és elküldte a főírnokát, Sima Xint 司馬欣 (i. e. ?–204)¹²² [a fővárosba], hogy kérdezze meg, mit tegyen. [Sima Xin] eljutott Xianyangba,¹²³ és ott a Marsalok Kapujánál három napot várakozott, de Zhao Gao¹²⁴ nem fogadta, mert nem bízott meg benne. A főírnok, Xin félt, ezért visszatért a csapataihoz, de nem mert azon az úton visszamenni, amelyiken

¹²¹ A mai Hebei tartományban Pingxiangtól délre.

¹²² Arról a Sima Xinről van szó, aki évekkel korábban egy bírósági ügyben kisegítette Xiang Liangot a bajból.

¹²³ Xianyangról, az akkori világ legnagyobb városáról lásd Ecsedy 1987: 25–36.

¹²⁴ Főeunuch. A Második Császár gyámja, ténylegesen az ő kezében összpontosult a hatalom.

jött. Mint várható volt, Zhao Gao üldözőbe vétette, de a küldött nem talált rá. Xin eljutott a seregéhez, és a következőket jelentette:

– A palotában Zhao Gao intézi az ügyeket, az alattvalók nem tudnak mit tenni ellene. Ha a háborúban győzedelmeskedünk, akkor érdemeink miatt Gao féltékeny lesz ránk. Ha pedig nem tudunk győzedelmeskedni, akkor azért kell meghalnunk!

Chen Yu is küldött egy levelet Zhang Hannak:

„[Emlékszel], amikor Bai Qi 百起 (i. e. ?–257)¹²⁵ Qin tábornoka volt? Ő volt az, aki délen elfoglalta Yant és Yinget, északon csapdába ejtette Mafu urát,¹²⁶ megszámlálhatatlan várost és területet foglalt el. Végül mi lett a jutalma? Halál! [És arra emlékszel-e], amikor Meng Tian 蒙恬 (i. e. ?–210)¹²⁷ volt Qin tábornoka? Ő űzte el északon a *rong*-barbárokat 戎,¹²⁸ és több ezer *linyi* 里 területet foglalt el Yuzhongnál.¹²⁹ Végül Yangzhouban¹³⁰ lefejezték. Miért történhetett mindez? Hát azért, mert annyi érdemük volt, hogy Qin nem tudta volna méltón megjutalmazni őket, így mindenféle törvények ürügyén kivégeztette őket! Te három éve vagy tábornok Qinben, és ez alatt az idő alatt több mint százezer [embert] veszítettél. A fellázadt fejedelemségek pedig egyre többen vannak. Az a Zhao Gao régóta hízeleg, de most, hogy a dolgok rosszra fordultak, ő is fél, hogy a Második Császár kivégezteti. Ezért szeretne a törvények [megsértése] ürügyén téged megöletni, hogy rád hárítsa a felelősséget. Helyedre pedig mást akar állítani, hogy így elkerülje a bajt. Tábornokom, te régóta távol vagy a fővárostól, ahol azóta sok lett az ellenséged. Ha érdemeket szerzel, akkor is kivégeznek, ha nem szerzel, akkor is! Ráadásul az Ég el fogja pusztítani Qint, és ezt az okosak éppen úgy tudják, mint az ostobák. A fővárosban nem tudsz közvetlenül tanácsokat adni [a császárnak], hanem messze szolgálsz, egy pusztuló ország tábornokaként, egyedül, társ nélkül – és mégis hosszú életben reménykedsz. Nem ostobaság

¹²⁵ Bai Qi híres Qin-beli tábornok volt az i. e. 3. század első felében, aki rendkívül sok diadalt szerzett Qinnek, mégis, igazságtalanul az öngyilkosságba kényszerítették. Életrajzát lásd: *Shiji* 73 [1963]: 2331–2337.

¹²⁶ Egy Zhao-beli hadvezér, Zhao Kuo címe, aki nagy vereséget szenvedett Qintől.

¹²⁷ Bai Qihez hasonlóan Qin-beli tábornok, aki Qin Shi Huangdi alatt – különösen a *xiongnuk* elleni harcban – sok érdemet szerzett. Ennek ellenére az Első Császár halála utáni puccs során, amelyben a Második Császár a trónra került, Meng Tian is a halálba kényszerítették. Életrajzát lásd *Shiji* 88 [1963]: 2565–2570.

¹²⁸ A „nyugati barbárok” átfogó neve. A *rongokról* 戎 lásd Maspero 1978: 27–28.

¹²⁹ A Yulin erődítmény a mai Belső-Mongóliában, Zhungeerqi mellett.

¹³⁰ A mai Shaanxi tartományban, Zichangtól északra.

ez? Miért nem állsz át és csatlakozol a fejedelemségekhez, tábornokom? Miért nem kötsz velük szövetséget, hogy megtámadd Quint? És miért nem osztjátok fel Qin területét, melyből részesedve királyként uralkodhatnál, miközben délnek fordulva magadat »Egyedülinek« nevezhetnéd?¹³¹ Vagy talán az volna jobb, ha tönkre hajtatnák a fejed és a bárddal lecsapnának rád, feleségedet és gyerekeidet pedig megölnék?”

Zhang Han magában tépelődve titokban elküldte tisztjét, Shi Chenget Xiang Yuhöz, hogy szövetséget kössön vele. A szövetség még nem jött létre, amikor Xiang Yu elküldte Pu tábornokot, hogy éjjel-nappal vezetve seregeit keljen át Sanhunál¹³² a [Zhang-folyón], és táborozzon le a Zhangtól délre. [Itt Chu seregei] kétszer csatába keveredtek Qinnel, és győzelmet arattak felette. Xiang Yu összes seregével megtámadta Quint, és a Yu-folyónál¹³³ hatalmas vereséget mért rá. Zhang Han újabb követet küldött Xiang Yuhöz, hogy szövetséget kössön vele. Xiang Yu összehívta a tisztjeit, és kijelentette:

– Mivel kevés a gabonánk, az a szándékom, hogy elfogadom az ajánlatát.

A tiszték mind ezt válaszolták:

– Ez a helyes döntés.

Xiang Yu ezután megjelölte a találkozó időpontját és [helyét], a Huan-folyótól¹³⁴ délre Yin romjainál.¹³⁵ Miután szövetséget kötöttek, Zhang Han találkozott Xiang Yuvel, és ekkor sírva beszámolt neki Zhao Gao [gaztetteiről]. Xiang Yu ezután Zhang Hant megtette Yong királyává,¹³⁶ de nem engedte el Chu táborából. A főrnok, [Sima] Xin lett a főparancsnoka a Qin-beli hadseregnek, amely [a fejedelmek seregeinek] előőrsé lett.

¹³¹ A „délnek fordulás” (*nan mian* 南面) az uralkodó attribútuma, aki a sarkcsillaghoz hasonlatosan dél felé nézve kormányozza alattvalóit. „Egyedülinek” (*gu* 孤) szintén az uralkodók nevezték magukat.

¹³² Átkelőhely a Zhang-folyón a mai Hebei tartományban, Linzhangtól nyugatra.

¹³³ A folyó valaha a Taihang-hegységben eredt, a Hebei tartományi Linzhangtól nyugatra, s a Zhang-folyóba ömlött. Mára már kiszáradt.

¹³⁴ A mai Henanban, Anyangtól északra folyt.

¹³⁵ A valaha volt Shang-Yin-dinasztia fővárosáról van szó, a mai Henan tartományi Anyangtól északnyugatra.

¹³⁶ A mai Shanxi tartományban, Fengxiang mellett. Yong volt régen Qin fővárosa, mielőtt Shang Yang, a nagy reformer a fejedelmi székhelyet áthelyeztette Xiayangba. Megjegyzendő, hogy Zhang Han kinevezésekor Yong még nem volt a lázadók kezén, így az adomány csak Qin elfoglalásával nyert értelmet Zhang számára.

章邯軍棘原，項羽軍漳南，相持未戰。秦軍數卻，二世使人讓章邯。章邯恐，使長史欣請事。至咸陽，留司馬門三日，趙高不見，有不信之心。長史欣恐，還走其軍，不敢出故道，趙高果使人追之，不及。欣至軍，報曰：「趙高用事於中，下無可為者。今戰能勝，高必疾妒吾功；戰不能勝，不免於死。願將軍孰計之。」陳餘亦遺章邯書曰：「白起為秦將，南征鄢郢，北阬馬服，攻城略地，不可勝計，而竟賜死。蒙恬為秦將，北逐戎人，開榆中地數千里，竟斬陽周。何者？功多，秦不能盡封，因以法誅之。今將軍為秦將三歲矣，所亡失以十萬數，而諸侯並起滋益多。彼趙高素諛日久，今事急，亦恐二世誅之，故欲以法誅將軍以塞責，使人更代將軍以脫其禍。夫將軍居外久，多內卻，有功亦誅，無功亦誅。且天之亡秦，無愚智皆知之。今將軍內不能直諫，外為亡國將，孤特獨立而欲常存，豈不哀哉！將軍何不還兵與諸侯為從，約共攻秦，分王其地，南面稱孤；此孰與身伏鈇質，妻子為僇乎？」章邯狐疑，陰使候始成使項羽，欲約。約未成，項羽使蒲將軍日夜引兵度三戶，軍漳南，與秦戰，再破之。項羽悉引兵擊秦軍汙水上，大破之。章邯使人見項羽，欲約。項羽召軍吏謀曰：「糧少，欲聽其約。」軍吏皆曰：「善。」項羽乃與期洹水南殷虛上。已盟，章邯見項羽而流涕，為言趙高。項羽乃立章邯為雍王，置楚軍中。使長史欣為上將軍，將秦軍為前行。¹³⁷

Xiang Yunek tehát nem csupán a rivális lázadókat sikerült befolyása alá vonnia, hanem egy jelentős Qin-beli hadsereget is. Ugyanakkor a szövegrészből kitűnik, hogy igen bizalmatlan az átállt ellenféllel szemben: Zhang Hant nem engedi seregéhez, helyette alárendeltjére, Sima Xinre bízta az átállt Qin-beli katonák vezetését, s a volt császári seregnek a legveszélyesebb szerepet osztja ki, a saját serege elé vezényli előőrsnak, hogy saját embereit kímélje. Nem sokkal ezután azonban még ezt a harcászati megoldást is kevesli, s végrehajtja élete egyik legnagyobb vérengzését:

[Sima Xin seregeivel] Xin'anig jutott el. Régebben a fejedelemségek tisztjeit és katonáit [a Qin hadsereg tisztjei alá] sorolták be őrszolgálatra és közmunkákra, akik kíméletlenül bántak velük. Miután a Qin hadsereg megadta magát a fejedelmeknek, a fejedelemségek tisztjei és katonái kihasználva a győzelmüket, sokukat szolgaként, rabszolgaként alkalmazták, s megvetették, megalázták őket. A Qin-beli tisztok és katonák titokban egymás között ezt mondták:

¹³⁷ *Shiji* 7 [2010]: 696–700.

– Zhang tábornokék becsaptak minket! Csellel rávettek minket, hogy adjuk meg magunkat a fejedelmeknek. Na már most, ha [a fejedelmek] át tudnak jutni a szorosokon,¹³⁸ az nagyon jó lesz. De ha nem, akkor fogolyként keletre visznek minket, és akkor Qinben egész biztos, hogy megölik apánkat, anyánkat, feleségünket és gyerekeinket!

Ez a beszéd eljutott a tábornokok fülébe is, és jelentették Xiang Yunek. Ezután Xiang Yu hívatta Qing But és Pu tábornokot, [majd a következő tervet] adta elő nekik:

– A Qin-beli tiszték és katonák sokasága még nem hódolt be [teljes] szívével. Ha a szorosokon belülré érünk, és nem fognak engedelmessé válni nekünk, akkor bizony nagy veszélyben leszünk! A legjobb lesz, ha rájuk támadunk, és megöljük őket. Egyedül Zhang Han [tábornokot], [Sima] Xint, az írnokot és Dong Yit, a főváros katonai elöljáróját visszük Qinbe.

Ezután a Chu-beli hadsereg éjszaka rájuk támadt, és Xin'antól délre lemészárolt több mint kétszázézer Qin-beli katonát.

到新安。諸侯吏卒異時故繇使屯戍過秦中，秦中吏卒遇之多無狀，及秦軍降諸侯，諸侯吏卒乘勝多奴虜使之，輕折辱秦吏卒。秦吏卒多竊言曰：「章將軍等詐吾屬降諸侯，今能入關破秦，大善；即不能，諸侯虜吾屬而東，秦必盡誅吾父母妻子。」諸侯微聞其計，以告項羽。項羽乃召黥布、蒲將軍計曰：「秦吏卒尙眾，其心不服，至關中不聽，事必危，不如擊殺之，而獨與章邯、長史欣、都尉翳入秦。」於是楚軍夜擊阬秦卒二十餘萬人新安城南。¹³⁹

Mint már említettük, a Xiangok kegyetlensége a Sima Qian által rögzített hagyomány szerint nagyban hozzájárult bukásukhoz. Mint az a fejezet második feléből és Liu Bang évkönyvéből (*Shiji* 8) kiderül, a Han-ház éppen annak köszönhető felemelkedését, hogy Chuval ellentétben a behódolt ellenséget megkímélte, sőt sokszor adományokkal is elhalmozta.

¹³⁸ „Szoros(ok)” (*guan* 關): a korban rendkívül fontos fogalom. Qin állam eredeti területét igen jól védhető hegyesek vették körül, amelyeken csak néhány hegyszoroson keresztül lehetett áthatolni. Ha valakinek a kezében voltak a „szorosokon belüli” gazdag területek – vagyis a régi Qin – és a szorosok, annak óriási stratégiai előnye volt mindenki mással szemben. Ha viszont valakinek sikerült bevennie egy szorost, annak szabad volt az útja Xianyangig 咸陽 (később Chang'anig), a birodalmi fővárosig. A kínai *guan* szó egyszerre jelent szorost, és szorosokat: ha a szövegkörnyezetből kiderül, hogy egy szorosról van szó, akkor az általában a legfontosabb, keletre nyíló Hangu-szorost 函谷 jelöli.

¹³⁹ *Shiji* 7 [2010]: 701.

Míg Xiang Yut Zhang Han kötötte le a szorosokon kívül, addig igen fontos eseményre került sor: Liu Bang, aki ekkor névlegesen még Xiang Yunek volt alávetve, behatolt a szorosokba, és elfoglalta Xianyangot, Qin fővárosát – mindezt Xiang Yu tudta és beleegyezése nélkül. E haditett jelentőségét növelte, hogy korábban Huai király kihirdette: aki először elfoglalja Xianyangot, az jutalmul megkapja a szorosokon belüli területet, vagyis Qin ősi földjét. A terület fontosságát jelzi, hogy ez volt a bázisa annak idején a Zhou-dinasztiának és a Qin-dinasztiának, s innen fogja egyesíteni Kínát a Han-ház is.¹⁴⁰

Liu Bang ráadásul, mint kiderül, igen következetlenül viselkedik: eleinte Xiang Yuvel szemben is megvédi a szorosokat, később azonban, amikor Xiangnak sikerül mégis bejutni, letagadja árulását. Ez az a történelmi pillanat, amikor Xiang Yu és Liu Bang végleg szembekerül egymással.

Majd [Xiang Yu seregei] nekiindultak, hogy lerohanják és elfoglalják Qin földjét. A Hangu-szorosot 函谷關 azonban katonák védték, és nem tudtak rajta keresztül bejutni. [Xiang Yu ekkor] hallotta, hogy Pei előjárója már bevette Xianyangot. Xiang Yu nagyon felbőszült ezen, és elküldte Dangyang urát és társait, hogy támadják meg a szorosot. Xiang Yu végül bejutott, és a Xi-[folyótól]¹⁴¹ nyugatra lévő részekig nyomult előre. Pei előjárója Bashangnál¹⁴² táborozott le, és még nem találkozott össze Xiang Yuvel.

Cao Wushang 曹無傷 (i. e. ?–206), Pei előjáró lovassági balszárnyának parancsnoka (*zuo sima* 左司馬) elküldött valakit Xiang Yuhöz a következő üzenettel:

– Pei előjárója a szorosokon belül királyként akar uralkodni, és Zi Yingt 子嬰 (i. e. ?–206)¹⁴³ akarja megtenni főminiszterének. A kincseket és a drágaságokat is mind ő birtokolja!

Xiang Yu éktelen haragra gerjedve kiadta az utasítást:

¹⁴⁰ Érdekes módon az a tény, hogy Huai király ígérete szerint a szorosokon belüli terület Liu Bangnak jár, e fejezetből csak áttételesen, Liu Bang érveléséből derül ki. Sima Qian Huai király beszédét Liu Bang évkönyvében közli.

¹⁴¹ A Xi-folyó a híres Li-hegytől délre eredt, s a hegyet keletről megkerülve a Wei-folyóba ömlött.

¹⁴² A mai Xi'antól néhány kilométerre délkeletre, a Ba-folyótól nyugatra.

¹⁴³ Zi Ying nem más, mint az időközben megbuktatott és öngyilkosságba kényszerített Második Császár utóda, aki már nem vette fel a császár, *huangdi* címet, csupán Qin királyként uralkodott. A vád igen súlyos, hiszen arra utal, hogy Liu Bang megbékült a gyűlölt Qinnel, és saját főminiszterévé akarja tenni annak utolsó uralkodóját.

– Napfelkeltekor etessétek meg a katonákat, aztán rájuk támadunk, és szétzúzzuk Pei hadseregét!

Ekkor Xiang Yu hadserege négyszázezer főből állt, és a Xinfengnél lévő Hongmennél 鴻門¹⁴⁴ állomásozott. Pei előljárójával százezer fő volt Bashangnál. Fan Zeng ezt tanácsolta Xiang Yunek:

– Amikor Pei előljárója Shandongban élt, vagyon és kincsek után sóvárgott, és igen kedvelte a szép nőket. Most, hogy a szorosokon belül van, a javak közül semmit nem vett magához, és a nők közül sem szerzett meg egyet sem! Ez azt jelenti, hogy gondolatai nem a kis dolgok körül forognak! Egy jóssal megnéztem a *qijét* 氣, és kiderült: [Liu Bang] *qije* sárkány és tigris alakú, és [ráadásul] ötszínű is! Ez bizony az Ég fiának *qije*! Gyorsan támadjuk meg, ne szalasszuk el a lehetőséget!

行略定秦地。函谷關有兵守關，不得入。又聞沛公已破咸陽，項羽大怒，使當陽君等擊關。項羽遂入，至于戲西。沛公軍霸上，未得與項羽相見。沛公左司馬曹無傷使人言於項羽曰：「沛公欲王關中，使子嬰爲相，珍寶盡有之。」項羽大怒，曰：「旦日饗士卒，爲擊破沛公軍！」當是時，項羽兵四十萬，在新豐鴻門，沛公兵十萬，在霸上。范增說項羽曰：「沛公居山東時，貪於財貨，好美姬。今入關，財物無所取，婦女無所幸，此其志不在小。吾令人望其氣，皆爲龍虎，成五采，此天子氣也。急擊勿失。」¹⁴⁵

Fan Zeng szavai igen érdekesek abból a szempontból, hogy Sima Qian milyennek láttatja a nagy Han-dinasztia alapítóját, Liu Bangot. Mint kiderül, Liu eredetileg kapzsi és nőcsábász volt – nem éppen császári tulajdonságok. A korszakot tárgyaló fejezetekben elszórva Liu Bangnak még számos rossz tulajdonságával megismerkedhetünk: közönséges, kegyetlen, szószegő, önző. Egy dologban Sima Qian azonban következetes: a természetfeletti jelenségek mind azt erősítik meg, hogy Liu Bang a kiválasztott, az Ég őmellelte áll. Úgy tűnik, Sima Qian ezzel a Han propaganda szolgálatába áll: mivel a dinasztia legitimációját nem – esetleg kétségbe vonható – emberi erényekre, hanem égi támogatottságra alapozza, az uralkodóház uralmát megkérdőjelezhetetlennek állítja be.

¹⁴⁴ A mai Liyitől keletre a Xiangwangying („Xiang király tábora”) nevű helységnél. Xiang Yu és Liu Bang tábora mintegy 30 km-re feküdt egymástól, a Ba-folyó választotta el őket.

¹⁴⁵ *Shiji* 7 [2010]: 703–704.

Mivel Xiang Yunek sikerült átjutnia a szorosokon, a sokkal kisebb sereggel rendelkező Liu Bang nagy veszélybe kerül. A következőkben bonyolult diplomáciai manőverekbe kezd, hogy megmeneküljön a számára végzetes összecsapástól:

Chu baloldali főminisztere (*zuo yin* 左尹), Xiang Bo 項伯 (i. e. ?–192), Xiang Yu legfiatalabb nagybátyja jóban volt Liu fejedelmével, Zhang Lianggal.¹⁴⁶ Zhang Liang ekkor Pei előljáróját szolgálta. Xiang Bo, [mivel hallotta a parancsot,] éjszaka Pei előljárójának táborába vágatott, és titokban meglátogatta Zhang Liangot, hogy figyelmeztesse a rá váró veszélyre. Zhang Liang azt szeretne volna, ha vele megy:

– Ne kövesd [Liu Bangékat] a halálba!

Zhang Liang azonban ezt válaszolta:

– Engem Han királya¹⁴⁷ küldött, hogy Pei előljáróját szolgáljam. Pei előljárója most nagy bajban van, nem lenne helyes elmenekülnöm. Muszáj beszélnem [Pei előljárójával]!

Liang ezután bement [Pei előljárójához], és mindent elmondott neki. Pei előljárója nagyon megijedt.

– Mit tegyünk? – kérdezte.

Zhang Liang erre ezt kérdezte:

– Nagy király, ki állt elő ezzel a tervvel (a szorosok elzárásával)?

– Valami alantas ember azt mondta nekem, hogy ha kézben tartanám a szorosokat, és nem engedném be a fejedelmeket, akkor egész Qin földjén uralkodhatnék. Én pedig hallgattam rá.

– Nagy király, a katonáid fel tudnák venni a harcot Xiang királlyal? Mit gondolsz erről? – faggatta tovább Liang-Pei előljárója hallgatott, majd így felelt:

– Biztosan nem tudnánk ellenállni. Hát most mit tegyünk?

– Kérlek, engedd meg, hogy visszamenjek Xiang Bóhoz, s elmondjam neki: Pei előljárója nem mer szembeszállni Xiang királlyal – felelte Zhang Liang. Pei előljárója megkérdezte:

¹⁴⁶ Liu Bang egyik legfontosabb tanácsadója. Életrajzát lásd *Shiji* 55.

¹⁴⁷ Itt a közép-kínai Han fejedelemségről van szó, nem Liu Bang később alapított dinasztijáról.

– Te honnan ismered Xiang Bót?

– Amikor még a Qin-ház uralkodott, vele jártam-keltem, és amikor Xiang Bo megölt egy embert, megmentettem az életét. Most, hogy a helyzet ilyen veszélyes lett, eljött hozzám, és beszámolt nekem.

– Ki közületek az idősebb? – kérdezte erre Pei előljárója. Liang így válaszolt:

– Ő idősebb nálam.

– Hívd őt be hozzám, hogy bátyámként fogadhassam.

Zhang Liang kiment, hívta Xiang Bót. Xiang Bo pedig bement, hogy találkozzék Pei előljárójával. Pei előljárója hosszú életet kívánva itallal kínálta, [majd ígéretet tett], hogy családjaik házasság útján szövetséget fognak kötni. Ezután így folytatta:

– Miután bejöttem a szorosba, semmihez sem mertem hozzányúlni, csupán nyilvántartásba vettem a hivatalnokokat és a népet. A hivatali kincstárakat lepecsételttem, és vártam a tábornokot (Xiang Yut). Azért küldtem a parancsnokokat a szoros védelmére, hogy a rablók ki-bejárását megakadályozzam, valamint hogy nehogy valami veszedelem fenyegeessen. Éjjel-nappal a tábornokot vártam, hogyan is mertem volna fellázadni ellene? Remélem, hogy mindezt elmondod neki, és azt is, hogy én nem mernék szembeszállni az ő erényével.

Xiang Bo ígéretet tett erre, és azt tanácsolta neki:

– Napkeltekor neked magadnak kell eljőnnöd, hogy bocsánatot kérj Xiang királytól.

– Így lesz – ígérte Pei előljárója.

Ezután Xiang Bo még az éj leple alatt visszatért a táborba, és mindent, amit [Pei előljárójával] beszélt, jelentett Xiang királynak. A következőket mondta:

– Ha Pei előljárója nem veri le elsőként Quint, akkor te, uram, hogyan is tudtál volna oda behatolni? Ez az ember nagy érdemeket szerzett, nem lenne helyes, ha megtámadnánk. Legjobb lesz, ha jól bánunk vele.

Xiang király ezt megígérte.

楚左尹項伯者，項羽季父也，素善留侯張良。張良是時從沛公，項伯乃夜馳之沛公軍，私見張良，具告以事，欲呼張良與俱去。曰：「毋從俱死也。」張良曰：「臣爲韓王送沛公，沛公今事有急，亡去不義，不可不語。」良乃入，具告沛公。沛公大驚，曰：「爲之奈何？」張良曰：「誰爲大王爲此計者？」曰：「鯁生說我曰『距關，毋內諸侯，秦地可盡王也』。故聽之。」良曰：「料大王士卒足以當項王乎？」沛公默然，曰：「固不如也，且爲之奈何？」張良曰：「請往謂項伯，言沛公不敢背項王也。」沛公曰：「君安與項伯有故？」張良曰：「秦時與臣游，項伯殺人，臣活之。今事有急，故幸來告良。」沛公曰「孰與君少長？」良曰：「長於臣。」沛公曰「君爲我呼入，吾得兄事之。」張良出，要項伯。項伯即入見沛公。沛公奉卮酒爲壽，約爲婚姻，曰：「吾入關，秋豪不敢有所近，籍吏民，封府庫，而待將軍。所以遣將守關者，備他盜之出入與非常也。日夜望將軍至，豈敢反乎！願伯具言臣之不敢倍德也。」項伯許諾。謂沛公曰：「旦日不可不蚤自來謝項王。」沛公曰：「諾。」於是項伯復夜去，至軍中，具以沛公言報項王。因言曰：「沛公不先破關中，公豈敢入乎？今人有大功而擊之，不義也，不如因善遇之。」項王許諾。¹⁴⁸

Liu Bangnak tehát sikerült elhárítania az azonnali támadást, ahhoz azonban, hogy végleg megmeneküljön, személyesen kellett elmennie Xiang Yu táborába. Ez, Xiang Yu természetét ismerve, igen veszélyes vállalkozás volt. Így került sor a híres „hongmeni lakomára” (Hongmen yan 鴻門宴), amelyen utoljára találkozott Xiang Yu és Liu Bang azelőtt, hogy végleg egymás halálos ellenségévé váltak volna. Úgy véljük, a következő jelenet a fejezet csúcspontja, s ha a történet nem is tekinthető hitelesnek, Sima Qian drámai érzékéről igen sokat elárul.

Pei előjárója napkeltekor több mint száz lovassal elment Xiang királyhoz Hongmenbe, ahol bocsánatkérően mondta:

– Én és te egyesítettük erőinket, majd közös erővel megtámadtuk Quint. Te, tábornok, a folyótól északra, én pedig délre harcoltam. Magam sem gondoltam volna, hogy én jutok át először a szorosokon, és itt fogok újra találkozni veled.¹⁴⁹ És most lám, kisemberek beszéde miatt közted és köztem ellentét támadt.

¹⁴⁸ *Shiji* 7 [2010]: 706–707.

¹⁴⁹ Liu Bang természetesen hazudik: nyilvánvalóan azért foglalta el Xianyangot, hogy Huai király ígérete alapján ő kapja meg Qin stratégiai szempontból felbecsülhetetlenül fontos területét. Talán az húzta keresztül a számításait, hogy Zhang Han, a nagy Qin-beli tábornok legalább kétszázezres seregével átállt Xiang Yu oldalára, így Xiang Yu idő előtt, sértetlen sereggel jelent meg a szorosoknál.

Xiang király így felelt:

– A te baloldali lovasparancsnokodnak, Cao Wushangnak a szavai [állítottak minket szembe]. Ha nem így lett volna, hogy is jutottam volna arra a következtetésre, [hogy elárultál]?!]

Xiang király kapott az alkalmon, és ott tartotta Pei előljáróját iszogatni. Xiang király és Xiang Bo arccal kelet felé néztek,¹⁵⁰ Yafu¹⁵¹ arccal dél felé nézett. Yafu nem volt más, mint Fan Zeng. Pei előljárója északra, Zhang Liang pedig, aki kiszolgálta őket, nyugat felé nézett.¹⁵² Fan Zeng többször is sokatmondóan nézett Xiang királyra, és háromszor is megemelte az övéen viselt jádekorongot.¹⁵³ Xiang király azonban hallgatott, nem jelzett vissza. Fan Zeng ezután felállt, kihívta Xiang Zhuangot 項莊,¹⁵⁴ és ezt mondta neki:

– Akirály túlságosan engedékeny! Menj be, majd lépjelő, hogy pohárköszöntőt akarsz mondani. Amikor a köszöntő véget ér, kérj engedélyt, hogy kardtáncot járhas. Akkor aztán támadj rá Pei előljárójára ültében, és öld meg! Ha nem teszed, akkor mindannyian az ő foglyai leszünk!

[Xiang] Zhuang erre bement, elmondta a köszöntőt, majd a végén azt mondta:

– Te, királyom és Pei előljárója mulatoztok, de a táborban nincs semmi, amivel szórakoztathatnánk benneteket. Engedd meg ezért, hogy kardtáncot járhasak nektek.

– Táncolj csak! – felelte Xiang király.

Xiang Zhuang fogta a kardját, és elkezdett táncolni, de erre Xiang Bo is elővette a kardját, és tánkra perdült úgy, hogy mindvégig Pei előljárója előtt táncolt, így Zhuang nem tudta megtámadni őt.

Ezután Zhang Liang a tábor kapujához ment, hogy találkozzék Fan Kuaijal 樊噲 (i. e. 242–189).¹⁵⁵ Fan Kuai megkérdezte:

¹⁵⁰ Katonai megbeszéléseken a keletre néző hely számított a leginkább tiszteletre méltónak.

¹⁵¹ Tiszteleti cím, jelentése: „második apa”. Fiatal nagybáty vagy nagyon tisztelt (de nem rokon) személy megszólítására használták. Mint Sima Qian megjegyzéséből kiderül, itt Fan Zenget, az öreg tanácsadót takarta.

¹⁵² Zhang Liang volt a társaságból a legalacsonyabb rangú.

¹⁵³ A jádekorong felemelése szójátékot takarhat: a „jádekorong” (*yu jue* 玉珏) kifejezés második írásjegyének mai kiejtése megegyezik az „elhatároz”, eldönt” (*jue* 決) ige kiejtésével (mindkettő *jue*). A két szó a tárgyalt korban is homofón lehetett. Fan Zeng gesztusa tehát valami ilyesmit jelenthet: „Dönts már el, hogy mit teszünk Pei előljárójával!”

¹⁵⁴ Xiang Yu unokatestvére.

¹⁵⁵ Liu Bang felesége húgának a férje, aki a kezdetektől Liu Bang mellett harcolt, életrajzát lásd *Shiji* 95.

– Hogy alakulnak a dolgok?

– Nagyon nagy bajban vagyunk – felelte Liang. – Xiang Zhuang elővette a kardját és táncolt, de végig Pei előljárójának megölésén járt az esze.

[Fan] Kuai így felelt:

– Tényleg nagy a baj! Kérlek, engedd meg, hogy bemehessek, s ugyanabban a sorsban legyen részem, mint neki.

[Fan] Kuai azon nyomban övén karddal, kezében pajzzsal berontott a tábor kapuján. Az őnök, keresztbe tett alabárdjukkal meg akarták akadályozni, hogy bemenjen, de Fan Kuai félrelökte őket, és az őnök a földre estek. Kuai, amikor odaért, felrántotta a függönyt, és arccal nyugat felé megállt [szemben a királlyal], és merően Xiang királyra bámult. A haja égnek állt, a szemei pedig vérben forogtak. Xiang király a kezét a kardjára téve feltérdelt, s megkérdezte:

– Ki ez az idegen?

– Pei előljárójának harmadik kocsisa,¹⁵⁶ Fan Kuai – felelte Zhang Liang.

– Micsoda dalia! – lelkesedett Xiang király. – Adjatok neki egy pohár bort!

Adtak is neki egy jó merítőnyi bort. Kuai leborult és köszönetet mondott, majd felállt, s kiegyenesedve felhajtotta az italt. Xiang király így rendelkezett:

– Adjatok neki egy disznócombot!

Adtak neki egy nyers disznócombot. Fan Kuai felfordította a pajzsát, letette a földre, s a disznócombot rátette. Majd elővette kardját, felvágta és felfalta. Xiang Yu ezt látva így szólt:

– Micsoda legény! Ugyan tudnál-e még inni?

– Én még a haláltól se félek – felelte Fan Kuai –, hát akkor egy pohár bort hogy is utasíthatnék vissza?! Qin királyai tigris- és farkasszívűek voltak, és úgy öldösték az embereket, mintha [féltek volna, hogy] soha nem érnek a végére! Az embereket [olyan tömegben] csonkították meg, mintha tartottak volna attól, hogy nem büntetnek meg mindenkit! Ezért az egész Égalatti fellázadt ellenük. Huai király és a tábornokok abban állapodtak meg, hogy aki először legyőzi Quint, és bevonul Xianyangba, az lesz a király. Pei előljárója volt az első, aki legyőzte

¹⁵⁶ Ez gyakorlatilag a testőrt jelentette. A korabeli harci szekereken ugyanis hárman tartózkodtak: az úr, aki harcolt, a kocsisahjtó, valamint harmadikként a testőr, aki pajzsával az urat védelmezte.

Qint, és bevonult Xianyangba, mégis, egy apró szőrszálat sem mert a birtokába venni, hanem lepecsételtette és lezáratta a palotákat. Majd visszatért seregével Bashangba, hogy ott várja a nagy király [Xiang Yu] érkezését. Parancsnokokat küldött a szoros védelmére, hogy a rablók ki-bejárását megakadályozza, valamint hogy nehogy valami veszedelem fenyegeessen. Keserves küzdelemben magas érdemeket szerzett, de még fejedelemnek sem nevezték ki jutalmul! Ráadásul, szóbeszédre hallgatva meg akarod ötletni ezt a kiváló embert. Ezzel bizony a bukott Qin módszereit folytatnád. Én úgy gondolom, nagy király, hogy nem lehet ez a szándékod!

Xiang király nem válaszolt, csak ennyit mondott:

– Ül le!

Fan Kuai [Zhang] Liang mellé ült. Csak rövid ideig ültek így, amikor Pei előjárója felállt, mintha dolgát végezni indulna, s kihívta magával Fan Kuait. Miután Pei előjárója kiment, Xiang Yu utána küldte Chen Pinget 陳平 (i. e. ?–178),¹⁵⁷ a főváros parancsnokát, hogy hívja vissza. Pei előjárója azt mondta:

– Amikor kijöttem, nem mentettem ki magam. Mit tegyek?

Fan Kuai így felelt:

– A nagy tettek véghezvitelekor nem kell törődni apróságokkal, ahogy a nagy szertartásokon sem kell törődni az apróbb hibákkal. [Jelenleg] ők a kés meg a vágódeszka is. Mi pedig a hús és a hal vagyunk. Miért is kellene kimenteni magunkat?

Pei előjárója ezután el akart indulni, ott hagyván Zhang Liangot, hogy elnézést kérjen. Liang megkérdezte:

– Nagy király, milyen ajándékokkal érkeztél?

[Pei előjárója] így felelt:

– Hoztam egy pár fehér jádekorongot, szerettem volna felajánlani Xiang királynak, valamint egy pár jáde ivóedényt is, amit Yafunak akartam adni. De mivel dühösek voltak, nem mertem odaadni nekik. A nevemben add át az ajándékokat!

¹⁵⁷ Chen Ping ekkor még Xiang Yu pártján állt, de később Liu Banghoz csatlakozott, sőt a Han-ház főminisztere lett. Életrajzát lásd *Shiji* 56.

– Úgy lesz, ahogy mondtad – felelte Zhang Liang.

Ekkor Xiang Yu Hongmennél, Pei előljárója Bashangnál táborozott. A kettő között negyven *li*¹⁵⁸ volt a távolság. Pei előljárója, hátrahagyva kocsiját és kíséreit, egyedül vágtatott el, csak Fan Kuai, Xiahou Ying 夏後嬰 (i. e. ?–172), Jin Qiang 靳強 és Ji Xin 紀信¹⁵⁹ kísérték őt karddal és pajzzsal a kezükben. A Li-hegy lábától Zhiyangan¹⁶⁰ keresztül egy mellékúton mentek. Mielőtt elindultak, Pei előljárója a következő utasítást adta Zhang Liangnak:

– Innen, ha ezen az úton megyünk, a táborunk nincs messzebb 20 *lin*él. Csak akkor menj vissza [Xiang Yu sátrába], amikor úgy véled, hogy én már odaértem.

[Zhang Liang,] amikor úgy vélte, hogy Pei előljárója már elérte a táborukat, visszament [a sátorba], és elnézést kérve mondta:

– Pei előljárója többet ivott a kelleténél, ezért nem tudta kimenteni magát. Megkért, hogy ezt a pár fehér jádekorongot adjam át a nagy királynak, kétszer leborulva a lába előtt, ezt a pár jáde ivóedényt pedig adjam át a nagy tábornoknak, [ugyancsak] kétszer leborulva a lába előtt.

Xiang Yu megkérdezte:

– Hol van most Pei előljárója?

Liang így felelt:

– [Pei előljárója] úgy hallotta: a nagy királynak az a szándéka, hogy megfeddje őt. Ezért itt hagyva kíséreit, egyedül visszatért a táborba.

Xiang Yu fogta a jádekorongokat és a gyékényre tette. Yafu átvette a jáde ivóedényeket, a földre tette őket, aztán elővette a kardját, és darabokra zúzta őket:

– Erre az ostobára nem lehet tervet alapozni! Biztosan Pei előljárója lesz az, aki Xiang királytól el fogja ragadni az Égalattit! Mi mindnyájan az ő foglyai leszünk!

Amikor Pei előljárója visszatért a táborba, azonnal kivégeztette Cao Wushangot.¹⁶¹

¹⁵⁸ Egy *li* 415 méternek felel meg.

¹⁵⁹ Mind a négyen Liu Bang kíséretéhez tartoztak.

¹⁶⁰ A mai Xi'antól északkeletre fekvő járás.

¹⁶¹ Cao Wushang volt az, aki Liu Bangot beárulta Xiang Yunek.

沛公旦日從百餘騎來見項王，至鴻門，謝曰：「臣與將軍戮力而攻秦，將軍戰河北，臣戰河南，然不自意能先入關破秦，得復見將軍於此。今者有小人之言，令將軍與臣有卻。」項王曰：「此沛公左司馬曹無傷言之；不然，籍何以至此。」項王即日因留沛公與飲。項王、項伯東嚮坐。亞父南嚮坐。亞父者，范增也。沛公北嚮坐，張良西嚮侍。范增數目項王，舉所佩玉玦以示之者三，項王默然不應。范增起，出召項莊，謂曰：「君王爲人不忍，若入前爲壽，壽畢，請以劍舞，因擊沛公於坐，殺之。不者，若屬皆且爲所虜。」莊則入爲壽，壽畢，曰：「君王與沛公飲，軍中無以爲樂，請以劍舞。」項王曰：「諾。」項莊拔劍起舞，項伯亦拔劍起舞，常以身翼蔽沛公，莊不得擊。於是張良至軍門，見樊噲。樊噲曰：「今日之事何如？」良曰：「甚急。今者項莊拔劍舞，其意常在沛公也。」噲曰：「此迫矣，臣請入，與之同命。」噲即帶劍擁盾入軍門。交戟之士欲止不內，樊噲側其盾以撞，士仆地，噲遂入，披帷西嚮立，瞋目視項王，頭髮上指，目眦盡張。項王按劍而跽，曰：「客何爲者？」張良曰：「沛公之參乘樊噲者也。」項王曰：「壯士，賜之卮酒。」則與斗卮酒。噲拜謝，起，立而飲之。項王曰：「賜之彘肩。」則與一生彘肩。樊噲覆其盾於地，加彘肩上，拔劍切而啗之。項王曰：「壯士，能復飲乎？」樊噲曰：「臣死且不避，卮酒安足辭！夫秦王有虎狼之心，殺人如不能舉，刑人如恐不勝，天下皆叛之。懷王與諸將約曰『先破秦入咸陽者王之』。今沛公先破秦入咸陽，豪毛不敢有所近，封閉宮室，還軍霸上，以待大王來。故遣將守關者，備他盜出入與非常也。勞苦而功高如此，未有封侯之賞，而聽細說，欲誅有功之人。此亡秦之續耳，竊爲大王不取也。」項王未有以應，曰：「坐。」樊噲從良坐。坐須臾，沛公起如廁，因招樊噲出。沛公已出，項王使都尉陳平召沛公。沛公曰：「今者出，未辭也，爲之奈何？」樊噲曰：「大行不顧細謹，大禮不辭小讓。如今人方爲刀俎，我爲魚肉，何辭爲。」於是遂去。乃令張良留謝。良問曰：「大王來何操？」曰：「我持白璧一雙，欲獻項王，玉斗一雙，欲與亞父，會其怒，不敢獻。公爲我獻之。」張良曰：「謹諾。」當是時，項王軍在鴻門下，沛公軍在霸上，相去四十里。沛公則置車騎，脫身獨騎，與樊噲、夏侯嬰、靳彊、紀信等四人持劍盾步走，從酈山下，道芷陽間行。沛公謂張良曰：「從此道至吾軍，不過二十里耳。度我至軍中，公乃入。」沛公已去，閒至軍中，張良入謝，曰：「沛公不勝枵枵，不能辭。謹使臣良奉白璧一雙，再拜獻大王足下；玉斗一雙，再拜奉大將軍足下。」項王曰：「沛公安在？」良曰：「聞大王有意督過之，脫身獨去，已至軍矣。」項

王則受璧，置之坐上。亞父受玉斗，置之地，拔劍撞而破之，曰：「唉！豎子不足與謀。奪項王天下者，必沛公也，吾屬今爲之虜矣。」沛公至軍，立誅殺曹無傷。¹⁶²

A hongmeni lakomán tehát nem került sor nyílt összecsapásra, mivel Liu Bangnak sikerült elmenekülnie, s úgy tűnik, Xiang Yu megelégedett azzal, hogy Liu elismerte az ő felsőbbségét. Hogy megmutassa, ki a lázadók fővezére, hamarosan bevonult Xianyangba, a bukott Qin-dinasztia fővárosába, s szokásához híven nagy vérengzést rendezett. Ekkor követte el azt a tettet is, a paloták fölgyújtását, amellyel felbecsülhetetlen kárt okozott a kínai kultúrának:

Eltelt néhány nap. Xiang Yu seregei élén nyugatra vonult, és lemészárolta Xianyang népét. Megölte Qin királyát, Zi Yinget, aki megadta magát.¹⁶³ Felégette Qin palotáit, a tűz három hónapig¹⁶⁴ égett. Aztán fogták a javakat, a kincseket, az ágyasokat, és keletre vitték őket.

居數日，項羽引兵西屠咸陽，殺秦降王子嬰，燒秦宮室，火三月不滅；收其貨寶婦女而東。¹⁶⁵

A paloták felgyújtása azért járt helyrehozhatatlan kárral, mert ezekben őrizték minden Zhou-kori írásnak az egyetlen példányát, amely az i. e. 213-as nagy könyvégetés után is fennmaradt. Az Első Császár ugyanis elrendelte, hogy a jóslással, mezőgazdasággal, gyógyászattal foglalkozó könyveken kívül minden írást égessenek el a birodalomban, de minden műből egyetlen egy példányt őrizzenek meg a xianyangi császári könyvtárban. Ez a könyvtár az egyik palotában volt, amelyet Xiang Yu felgyújtott – így tűnt el örökre a Zhou-kori irodalom nagy része. Ráadásul Xiang Yu tettének a Qin elleni bosszún kívül nem volt értelme, hiszen a város már korábban megadta magát Liu Bangnak, így Xiang Yu egy már meghódított várost pusztított el.

Egy tanácsadóban felmerült az a rendkívül ésszerű ötlet, hogy Xiang Yunek a szorosokon belüli gazdag és jól védhető területen kellene berendezkednie – mint

¹⁶² *Shiji* 7 [2010]: 710–716.

¹⁶³ Zi Ying Liu Bangnak adta meg magát, aki megkegyelmezett neki, ez is jelzi a Liu Bang és a Xiang Yu közötti különbséget.

¹⁶⁴ A „hónap” (*yue* 月) valószínűleg elírás, eredetileg az ehhez hasonló „nap” (*ri* 日) írásjegy állhatott a szövegben. Nehéz elképzelni ugyanis, hogy a jórészt fából épített palotaegyüttes hónapokig lángolt volna.

¹⁶⁵ *Shiji* 7 [2010]: 719.

említettük, ez a vidék évezredekén át a sikeres egyesítési kísérletek bázisa volt. Xiang Yu, a hagyományos, saját ősi földjéhez kötődő arisztokrácia képviselője azonban elveti a tanácsot:

Valaki azt tanácsolta Xiang Yunek:

– A szorosokon belüli területeket a hegyek, a Sárga-folyó és a négy akadály¹⁶⁶ védelmezi. A [terület] földje termékeny, és ha ide helyeznéd a fővárost, akkor itt hegemonként uralkodhatnál.

Xiang Yu látta, hogy Qin palotái mind leégtek és romokban hevernek. Ráadásul arra vágyott szívében, hogy visszatérjen keletre. Ezért ezt mondta:

– Ha valaki meggazdagodik, és nem tér vissza a szülőföldjére, [hogyan elbűszkélkedhessen szerzeményeivel], az olyan, mintha sötét éjszaka hímzett ruhákban járna-kelne: senki sem szerez róla tudomást!

Az illető, aki a tanácsot adta, erre így felelt:

– Az emberek azt mondják: „A Chu-beliek nem mások, mint hivatali főveget viselő makákó-majmok”. Lám, valóban így van!

Amikor ezt Xiang Yu meghallotta, a tanácsadót élve megfőzette.

人或說項王曰：「關中阻山河四塞，地肥饒，可都以霸。」項王見秦宮皆以燒殘破，又心懷思欲東歸，曰：「富貴不歸故鄉，如衣繡夜行，誰知之者！」說者曰：「人言楚人沐猴而冠耳，果然。」項王聞之，烹說者。¹⁶⁷

Xiang Yu tehát nem maradt a szorosokon belül. Ekkor volt hatalma csúcsán: a lázadók elismerték vezetőjüknek, Quint végleg elpusztította, Huai király – aki amúgy sem rendelkezett valós hatalommal – minden intézkedését jóváhagyta. Ugyanakkor Xiang Yu táborában nem volt egységes, s úgy tűnik, fel sem merült, hogy a hadvezér a bukott Qin helyébe lépve saját központosított birodalmat alapítson. Ehelyett Xiang Yu császárnak nem magát, hanem Huai bábkirályt tette meg, s a Zhou-ház ezer évvel korábbi példáját követve az Égalatti területeit szétosztotta hívei között.

¹⁶⁶ A négy akadály: keleten a Hangu-, délen a Wu-, nyugaton a San-, északon a Xiao-szoros.

¹⁶⁷ *Shiji* 7 [2010]: 719.

Xiang Yu elküldött egy embert Huai királyhoz további parancsokért. Huai király azt üzenté:

– Legyen [minden] a megállapodásunk szerint!

Ezután [Xiang Yu] Huai királyt kinevezte Yi [Igazságos] Császárrá. Xiang Yu saját maga szeretett volna uralkodni, ezért először összes parancsnokát és miniszterét királlyá nevezte ki, mondván:

– Amikor az Égalatti először fellázadt, ideiglenesen trónra ültettük a fejedelmek utódait, hogy megtámadjuk Qint. De mi voltunk azok, akik tartottuk a lándzsát és fogtuk a pajzsot, hogy belekezdjünk az ügybe. Három évig mi aludtunk a szabad ég alatt. Megsemmisítettük Qint, és megszilárdítottuk hatalmunkat. Mindez nektek köszönhető, tábornokok és miniszterek, valamint nekem. Az Igazságos Császár ugyan nem szerzett érdemeket, de azért neki is osszunk földet, hogy azon uralkodhassék.

A tábornokok beleegyeztek. Ezután felosztották az Égalattit, a hadvezéreket pedig kinevezték fejedelmekké és királyokká.

項王使人致命懷王。懷王曰：「如約。」乃尊懷王爲義帝。項王欲自王，先王諸將相。謂曰：「天下初發難時，假立諸侯後以伐秦。然身被堅執銳首事，暴露於野三年，滅秦定天下者，皆將相諸君與籍之力也。義帝雖無功，故當分其地而王之。」諸將皆曰：「善。」乃分天下，立諸將爲侯王。¹⁶⁸

Egy kitérőben Sima Qian jelzi, hogy mi történt Liu Banggal. A történetíró nem felejt el megjegyezni: ellenfelei „sejtették”, hogy Liu végül legyőzi őket, de a *status quo* fenntartása érdekében egyelőre nem mertek fellépni ellene. Ez a „sejtés” – aminek az adott pillanatban nem volt alapja, hiszen Xiang Yu volt az Égalatti ura, Liu Bang pedig csupán egy kisebb hadsereggel rendelkezett – annak érzékeltetésére szolgál, hogy Sima Qian szerint a Han-dinasztia győzelme eleve elrendelésen, az Ég szándékán alapult, nem pedig véletlenül. Sima Qian művét itt ismét a Han propaganda szolgálatába állítja.

Xiang Yu és Fan Zeng sejtették, hogy Pei előjárója fogja majd uralni az Égalattit, de ebben az ügyben már megállapodást kötöttek, amit nem szerettek volna felrúgni, mert félték, hogy a fejedelmek fellázadnak ellenük. Ezért titokban így tanácskoztak:

¹⁶⁸ *Shiji* 7 [2010]: 720–721.

– A Ba 巴 és Shu 蜀¹⁶⁹ felé vezető utak igen veszélyesek. Qin [mindig] Shuba száműzte az embereket.

Ezután Xiang Yu kijelentette:

– Ba és Shu is a szorosokon belül van, ezért kinevezem Pei előljáróját Han urának, hogy uralkodjon Ba, Shu és Hanzhong felett,¹⁷⁰ székhelye pedig Nanzheng¹⁷¹ legyen!

項王、范增疑沛公之有天下，業已講解，又惡負約，恐諸侯叛之，乃陰謀曰：「巴、蜀道險，秦之遷人皆居蜀。」乃曰：「巴、蜀亦關中地也。」故立沛公爲漢王，王巴、蜀、漢中，都南鄭。¹⁷²

Ba, Shu és Hanzhong – itt összefoglalóan ezeket nevezik Hannak – a kínai világ perifériáján helyezkedtek el, még a nyugati Qintől is délnyugatra, nehezen járható hegységek által elzárva a világtól. Félreeső elhelyezkedésükre jellemző, hogy Qin korábban ide száműzte a bűnözőket. Xiang Yu cinikus módon ezt a kietlen, távoli vidéket adományozza Liu Bangnak, valószínűleg titkon remélve, hogy a kétes elemekkel teli környéken el tudja őt veszejteni. Hivatkozási alapul az szolgál, hogy Han is a „szorosokon belül” van – ez bizonyos szempontból igaz is, hiszen a „szorosok” a gyakorlatban Qin keleti határát jelölték, s minden, ami a szorosoktól nyugatra helyezkedett el, bármilyen távol esett is a központi területektől, a „szorosokon belülinek” volt nevezhető. Xiang Yu úgy vélhette, hogy ezzel az intézkedéssel Liu Bangot végleg kiiktatta a hatalmi harcból, sőt, hogy Liu elszigeteltségét még jobban biztosítsa, Qin régi területén három ütközőállamot hozott létre a központi területek és a távoli Han között. Az ütközőállamok élére a legyőzött Qin egy-egy tábornokát állította. (Megjegyzendő, hogy mindez végzetes hibának bizonyult: Liu Bangnak ugyanis később sikerült a „három Qint” elfoglalnia, s ezzel egy csapásra birtokába került az akkori Kína stratégiailag legkedvezőbb területének, a „szorosokon belüli” vidéknek. A távoli Han nevet pedig megörökölte a kínai történelem leghosszabb időn át uralkodó dinasztiája, sőt a kínaiak magukat ma is *hanok*nak nevezik.)

Ezután a szorosokon belüli részeket három részre osztották fel. Ezek felett Qin volt tábornokai uralkodtak, és ezek védelmezték [Xiang Yut] Hantól.

¹⁶⁹ Ba a mai Chongqing város környékén feküdt, Shu a mai sichuani területeket jelölte.

¹⁷⁰ A mai Dél-Shaanxi és Északnyugat-Hubeit magában foglaló terület.

¹⁷¹ A mai Shaanxi tartomány déli részén, a hasonló nevű város mellett.

¹⁷² *Shiji* 7 [2010]: 721.

Xiang király Zhang Hant Yong királyának nevezte ki, hogy a Xianyangtól nyugatra lévő területeken uralkodjék. [Ennek a királyságnak] Feiqiu¹⁷³ volt a fővárosa.

Sima Xin, a főírnok volt az a yueyangi [hivatalnok], akitől Xiang Liang egyszer régen segítséget kért. Dong Yi 董翳 (i. e. ?–204), a fővárosi parancsnok volt az, aki rávette Zhang Hant, hogy adja meg magát Chunak. Ezért [Xiang Yu] Sima Xint Sai 塞¹⁷⁴ királyává tette, hogy a Xianyangtól keletre lévő területeken uralkodjék a Sárga-folyóig. [Ennek a területnek] Yueyang lett a fővárosa. Dong Yit pedig Di 翟¹⁷⁵ királyává nevezte ki, hogy Shangjun 上郡 [tartomány] felett uralkodjék. [Ennek a területnek pedig] Gaonu 高奴¹⁷⁶ lett a központja.

而三分關中，王秦降將以距塞漢王。項王乃立章邯為雍王，王咸陽以西，都廢丘。長史欣者，故為櫟陽獄掾，嘗有德於項梁；都尉董翳者，本勸章邯降楚。故立司馬欣為塞王，王咸陽以東至河，都櫟陽；立董翳為翟王，王上郡，都高奴。¹⁷⁷

Az adományozás a központi területek szétosztásával zárult. A részleteket valószínűleg Sima Qian is csak azért közli, hogy a helyzet összetettségét és Xiang Yu politikáját érzékeltesse, ezért az alábbiakhoz mi sem fűzünk jegyzeteket:

Wei királyát, Baót 魏豹 (i. e. ?–204) elmozdította, és Nyugati Wei királyává tette meg, hogy a Sárga-folyótól keletre lévő részt uralja Pingyang 平陽 fővárossal. A Xiaqiu-beli Shen Yang 申陽 volt Zhang Er kedvenc minisztere, aki először a folyótól délre fekvő részeket foglalta el, s a Chu-beli seregekkel a folyónál találkozott össze, ezért [Xiang Yu] kinevezte Henan királyának 河南王, Luoyang 洛陽 fővárossal. Cheng 成 (i. e. ?–206), aki Han¹⁷⁸ királya 韓王 lett, Yangdit 陽翟 tette meg fővárosnak, mivel régen ez volt [Han] fővárosa. Sima Ang 司馬昂 (i. e. ?–205), aki Zhao-beli tábornok volt, és Heneit csendesítette le, sok érdemre tett szert. Ezért [Xiang király] Yin királyának nevezte ki, hogy Henei 河內 felett uralkodjék Zhaoge-ből 朝哥. A Zhao-beli Xie királyt 趙王歇 (i. e. ?–205)

¹⁷³ Shaanxi tartományban, Xingpingtől délkeletre, Xi'an közelében.

¹⁷⁴ Azonosítatlan helység, jelentése: „Erődítmény”.

¹⁷⁵ Dinek nevezték az „északi barbárokat” és az ezek által lakott területeket: Észak-Shaanxit és a mai Belső-Mongólia egy részét. Az „északi barbárokról” lásd Maspero 1978: 26–27.

¹⁷⁶ A mai Shaanxi tartományban, Yan'antól északkeletre.

¹⁷⁷ *Shiji* 7 [2010]: 721.

¹⁷⁸ Han, régi fejedelemség neve. Hogy megkülönböztethető legyen Liu Bang Han-dinasztiájától, gyakran Hann-nak írják át (a két Hant különböző írásjegyekkel írják).

[szintén] elmozdította és Dai királyává 代王 tette meg. Zhang Er 張耳 (i. e. ?–202) kiváló Zhao-beli főminiszter volt, és [Xiang Yuvel] tartott, amikor az bejutott a szoroson, ezért őt Changshan 常山 királyának nevezte ki, hogy Zhao földje felett uralkodjék Xiangguo 襄國 városából. A Chu-beli Dangyang urát, Qing But 黥布 (i. e. ?–196), aki a seregek élén [harcolt], Jiujiang (Kilencfolyó) királyává 九江王 nevezte ki, hogy Liuból 六 [irányítsa a népét]. Po urát, Wu Ruit 吳芮 (i. e. ?–202), aki a „száz yuét” 百越¹⁷⁹ vezetve sietett a fejedelmek segítségére, és [Xiang Yuvel] tartott a szoroson való átkeléskor, Hengshan királyává 衡山王 nevezte ki. [Ennek a területnek] Zhu 郟 lett a fővárosa. Gong Ao 共敖 (i. e. ?–204), aki „az Igazságos Császár országának tartóoszlopa” (*Yi di zhuguo* 義帝柱國) volt, és seregeit vezetve leverte Nanjun 南郡 [tartományt], sok érdemet szerzett. Ezért [Xiang Yu] Aóit Linjiang királyának 臨江王 nevezte ki, melynek fővárosa Jiangling 江陵 volt. Yan királyát 燕王, Han Guangot 韓廣 (i. e. ?–205) elmozdította, és Liaodong 遼東 királyává tette meg. Zang Tu 臧荼 (i. e. ?–202), Yan tábornoka Chuval tartott, hogy felmentse Zhaót. [Ő is] együtt volt [Xiang Yuvel] a szorosnál, ezért Tut Yan királyává tette meg, Ji 薊 fővárossal. A Qi-beli tábornok, Tian Du 田都 [ugyancsak Xiang Yu] segítségére volt mind Zhao felmentésekor, mind a szoros bevételekor, ezért őt Qi királyává 齊王 nevezte ki, mely területnek Linzi 臨淄 volt a központja. Amikor Xiang király átkelt a Sárga-folyón, hogy felmentse Zhaót, akkor Tian An 田安 (i. e. ?–206) Qitől északra több várost átadott neki. [Tian An] Qi királyának, Jiannek 齊王建 (i. e. 283–221) az unokája volt, akit a Qin-beliek öltek meg. [Xiang Yu Tian Ant] segítségéért kinevezte Jibeibe 濟北 [uralkodónak], Boyang 博陽 központtal. Tian Rong 田榮 (i. e. ?–205), aki többször elárulta Xiang Liangot, és nem engedte, hogy katonái Chuhoz csatlakozva megtámadják Qint, nem kapott birtokot. Cheng'an ura, Chen Yu elhagyta a parancsnoki pecsétet, és nem követhette [Xiang Yut] a [Hangu] szoroshoz, mégis mindenki hallott róla, milyen kiváló ember, és mennyi érdemre tett szert Zhao visszaszerzése idején. Amikor [Xiang király] hallott róla, hogy Nanpinél tartózkodik, akkor három közeli járással ajándékozta meg. Mei Juannek 梅鋗, Bo ura tábornokának [ugyancsak] temérdek érdeme volt, ezért százezer családot kapott adományul.

Xiang király Nyugati Chu hegemonjává (*Xi Chu bawang* 西楚霸王) kiáltotta ki magát,¹⁸⁰ és kilenc tartományon uralkodott. Fővárosává Pengchenget 彭城 tette meg.

¹⁷⁹ „Száz yue”: a kifejezés a nem kínai déli törzseket jelöli.

¹⁸⁰ Loewe 2004: 361, 431.

A Han-dinasztia első évének (i. e. 206)¹⁸¹ negyedik hónapjában [Xiang Yu] a fejedelmeket hazaengedte a Xi-folyó 戲 mellől,¹⁸² hogy mindegyik elfoglalja birtokát.

徙魏王豹爲西魏王，王河東，都平陽。瑕丘申陽者，張耳嬖臣也，先下河南郡，迎楚河上，故立申陽爲河南王，都雒陽。韓王成因故都，都陽翟。趙將司馬卬定河內，數有功，故立卬爲殷王，王河內，都朝歌。徙趙王歇爲代王。趙相張耳素賢，又從入關，故立耳爲常山王，王趙地，都襄國。當陽君黥布爲楚將，常冠軍，故立布爲九江王，都六。鄱君吳芮率百越佐諸侯，又從入關，故立芮爲衡山王，都郟。義帝柱國共敖將兵擊南郡，功多，因立敖爲臨江王，都江陵。徙燕王韓廣爲遼東王。燕將臧荼從楚救趙，因從入關，故立荼爲燕王，都薊。徙齊王田市爲膠東王。齊將田都從共救趙，因從入關，故立都爲齊王，都臨菑。故秦所滅齊王建孫田安，項羽方渡河救趙，田安下濟北數城，引其兵降項羽，故立安爲濟北王，都博陽。田榮者，數負項梁，又不肯將兵從楚擊秦，以故不封。成安君陳餘將印去，不從入關，然素聞其賢，有功於趙，聞其在南皮，故因環封三縣。番君將梅鋗功多，故封十萬戶侯。項王自立爲西楚霸王，王九郡，都彭城。漢之元年四月，諸侯罷戲下，各就國。¹⁸³

IV. Befejezés

Xiang Yu tehát úgy viselkedett, mint a hadvezér, aki megszerezte a végső győzelmet: ellenségeit jórészt kiirtotta, híveit érdemeiknek megfelelően megjutalmazta, magának magas címet („hegemón”, *bawang* 霸王) adományozott. Sima Qian az adományok terjedelmes leírásával valószínűleg azt kívánja érzékeltetni, hogy Xiang Yu ekkor, i. e. 206-ban hatalma csúcán volt, s gyakorlatilag dinasztiaalapítóként viselkedett – hogy aztán a továbbiakban bukása annál látványosabb legyen. Ezután ugyanis Xiang Yu hatalma villámgyorsan hanyatlani kezdett. Vazallusai ellene fordultak, s Liu Bang, akit kétes értékű adományával inkább megalázott, mint megjutalmazott, egyre nagyobb sereget gyűjtött és végül

¹⁸¹ Sima Qian a Han-dinasztia megalakulását i. e. 206-ra datálja, vagyis arra az évre, amelyben Liu Bang Xiang Yutól megkapta a Hannak nevezett területeket. Ezután a történetíró az éveket ettől az eseménytől számolja.

¹⁸² A Xi-folyó mellett, Hongmennél volt ekkor Xiang Yu tábora, itt került sor az Égalatti felosztására.

¹⁸³ *Shiji* 7 [2010]: 721–729.

legyőzte őt. Erről szól az idézett *Shiji*-fejezet hátralévő része, amelyet a jelen cikkben már nem ismertetek – célom ugyanis Xiang Yu felemelkedésének, illetve annak a bemutatása volt, hogy milyen történetírói eszközöket használt Sima Qian, a kínai történetírás atyja.

Elsődleges források

Ban Gu 班固: *Hanshu* 漢書. (A Han–dinasztia története) 1962. Beijing: Zhonghua Shuju.

Sima Qian 司馬遷: *Shiji* 史記 (A történetíró feljegyzései) 1963. Beijing: Zhonghua Shuju.

Sima Qian 司馬遷: *Shiji* 史記 (A történetíró feljegyzései) 2010. Beijing: Zhonghua Shuju.

Hivatkozott szakirodalom

Balázs, Étienne 1976. „A történetírás mint a bürokratikus gyakorlat kalauza.” In: *Gazdaság és társadalom a régi Kínában*. Budapest: Európa, 183–208.

Birrell, Anne 1993. *Chinese Mythology*. London: The Johns Hopkins University Press.

Bodde, Derk 1938. *China's First Unifier. A Study of the Ch'in Dynasty as Seen in the Life of Li Ssu (280?–208 B.C.)*. Leiden: E. J. Brill.

De Bary, Theodore William (ed.) 1999. *Sources of Chinese Tradition*. Vol. I. New York: Columbia University Press.

Durrant, Stephen 1986. „Self as the Intersection of Traditions: The Autobiographical Writings of Ssu-ma Ch'ien.” *Journal of the American Oriental Society* 106.1: 33–40.

Durrant, Stephen 1994. „Ssu-ma Ch'ien's Portrayal of the First Ch'in Emperor.” In: Brandauer, Frederick P. – Huang, Chün-chieh (eds.) *Imperial Rulership and Cultural Change in Traditional China*. Seattle: University of Washington Press (1995 repr. Taiwan: SMC Publishing Inc.), 28–50.

- Durrant, Stephen 1995. *The Cloudy Mirror. Tension and Conflict in the Writings of Sima Qian*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Durrant, Stephen 2002. „Creating Tradition: Sima Qian Agonistes?” In: Durrant, Stephen – Shankman, Steven (eds.) *Early China/Ancient Greece: Thinking through Comparisons*. Albany, NY: State University of New York Press, 283–298.
- Ecsedy Ildikó 1987. *A kínai állam kezdetei*. [Keleti Könyvtár.] Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ecsedy Ildikó 1992. *Kínai császárok és alattvalók*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Fuehrer, Bernhard 1997. „The Court Scribe’s *Eikon Psyche*. A Note on Sima Qian and His Letter to Ren An.” *Asian and African Studies* 6.2: 170–183.
- Gernet, Jacques 2001. *A kínai civilizáció története*. [Ford. Antóni Csaba.] Budapest: Osiris Kiadó.
- Hardy, Grant 1999. *Worlds of Bronze and Bamboo: Sima Qian’s Conquest of History*. New York: Columbia University Press.
- Hardy, Grant – Kinney, Anne B. 2005. *The Establishment of the Han Empire and Imperial China*. Westport (Connecticut): Greenwood Press.
- Hulsewé, A. F. P. 1993. „Shih chi.” In: Loewe, Michael (ed.) *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California, 405–414.
- Idema, Wilt – Haft, Lloyd (eds.) 1997. *A Guide to Chinese Literature*. Ann Arbor: The University of Michigan.
- Kern, Martin 2000. *The Stele Inscriptions of Ch’in Shih-huang: Text and Ritual in Early Chinese Imperial Representation*. New Haven – Connecticut: American Oriental Society.
- Loewe, Michael (ed.) 1993. *Early Chinese Texts. A Bibliographical Guide*. Berkeley: The Society for the Study of Early China and the Institute of East Asian Studies, University of California.
- Loewe, Michael 2004. *The Men Who Governed Han China: Companion to a Biographical Dictionary of the Qin, Former Han and Xin Periods*. Leiden: Brill.

- Martin, Thomas R. 2010. *Herodotus and Sima Qian: The First Great Historians of Greece and China*. Boston: Bedford/St. Martin's.
- Maspero, Henry 1978. *Az ókori Kína*. [Ford. Csongor Barnabás]. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Nienhauser, William H. Jr. 1986. *The Indiana Companion to Traditional Chinese Literature*. Vol. I. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press.
- Nienhauser, William H. Jr. (ed.) 1994a. *The Grand Scribe's Records. Volume I. The Basic Annals of Pre-Han China by Ssu-ma Ch'ien*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press.
- Nienhauser, William H. Jr. (ed.) 1994b. *Ssu-ma Ch'ien: The Grand Scribe's Records. Volume VII. The Memoirs of Pre-Han China*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press.
- Nienhauser, William H. Jr. (ed.) 2002. *Ssu-ma Ch'ien: The Grand Scribe's Records. Volume II. The Basic Annals of Han China*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press.
- Plutarkhosz 2005. *Párhuzamos életrajzok*. I. kötet. Budapest: Osiris Kiadó.
- Polonyi Péter 1994. *Kína története*. Budapest: Maecenas.
- Pulleyblank, E. G. 1990. „The Historiographical Tradition.” In: Raymond Dawson (ed.) *The Legacy of China*. Boston: Cheng & Tsui Company, 143–164.
- Schaberg, David 2013. „Functionary Speech: On the Work of *Shi* 使 and *Shi* 史.” In: Olberding, Garret P. S. (ed.) *Facing the Monarch. Modes of Advice in the Early Chinese Court*. Cambridge (Massachusetts) – London: Harvard University Asia Center, 19–41.
- Thilo, Thomas 1985. *Hagyományos kínai építészet*. [Klassische chinesische Baukunst.] H. n.: Corvina.
- Tőkei Ferenc 1980. *Kínai Filozófia. Ókor. Szöveggyűjtemény*. I–III. kötet. Válogatta, fordította, a bevezetéseket és jegyzeteket írta Tőkei Ferenc. Második, változatlan kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó. (Magyar Tudományos Akadémia, Filozófiai Írók Tára, új évfolyam, XXIII. kötet.)

Watson, Burton 1958. *Ssu-ma Ch'ien. Grand Historian of China*. New York: Columbia University Press.

Watson, Burton (trans.) 1961. *Records of the Grand Historian of China. Translated from the Shih chi of Ssu-ma Ch'ien. Volume I: Early Years of the Han Dynasty 209 to 141 B. C.* New York – London: Columbia University Press.

Wilkinson, Endymion 2000. *Chinese History. A Manual*. Cambridge, MA – London: Harvard University Asia Center.

Yang Hsien-yi – Gladys Yang (trans.) 1979. *Ssu-ma Chien: Selections from Records of the Historian*. Peking: Foreign Languages Press.